اهدائی جناب آقای دکتر فریدون متقدری
به
سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی

ہر قسم کی ارزاں کتابیں ملنے کا پتہ :- میاں حاجی محمد عبد الخالق و عبد الرحمن تاجران کتب بازار خواجہ گنج ہوتی مردان

بسم اللہ الرحمن الرحیم نحمدہ و نصلی علی رسولہ الکریم

للہ الحمد کہ درین زمان برکت توامان دیوان دلنواز

عاشقان پاکباز یعنے

دیوان نازنی فارسی

۱۹۱۲

بفرمائش میاں حاجی محمد عبد الخالق تاجر کتب بازار قصہ خوانی پشاور

در مطبع کارونیشن واقع لاہور طبع شد

باہتمام بابو محمد نذیر مینیجر چھپا اور میاں حاجی محمد عبد الخالق پبلشر نے شائع کیا

وَاِنَّ مِنَ الشِّعْرِ لَحِکْمَۃً

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

ای غنی ذات تو از اقرار و از انکار ما — بی نیاز از ما و از پیدائی و اظہار ما

نے بہارت ہستی ما نی خزانت نیستی — ای بہارت بی تعلق از گل از خار ما

کنز مخفی بود اندر غیب مطلق ذات تو — نام ما آنجا کجا بود و کجا آثار ما

رنگ بیرنگیست اصل رنگہای رنگ رنگ — نور بیرنگی بہ از نیرنگی انوار ما

ہستیت خود بحر مواجیست ناپیدا کنار — قطرہ باشد یا نہ زان بحر این انہار ما

ما کجا ہم از خودی در حضرتت دم بر زنیم — ای کم از کم روبرویت اینہمہ بسیار ما

عین ہستی خود توئی بس ما چو تو منکر شویم — حجتت ہستی تست این ہستی انکار ما

کی رسد شاہین فکر اندر ہوای اوج او — بی پر و بال است آنجا طائر طیار ما

از چہ رو دست نگاہ تا پایۂ کنہت رسد — تاب دیدارت ندارد دیدۂ ابصار ما

کی رسائی یابد اندر حضرت تو چون و چند — گرچہ زینہا رونق است و گرمی بازار ما

فرض کردم کہ حجاب نور و ظلمت دور شد — در حریم قدس تو ممکن نباشد بار ما

خارج از عقل و قیاس و فہم جملہ خاص و عام — دور از حدی کہ باشد حیطۂ افکار ما

نی یکی گنجد در آنجا نی دوئی گفتن روا — بسکہ ہست عالی ز اطلاق کم و بسیار ما

نسبت تنزیہ تشبیہش نمودن ناسزاست — کی سزد این قیدہا در ذات بحت یار ما

اعتبارات و اضافاتی کہ آید بر زبان ؛ — نیست در ہستی ساذج کو بود دلدار ما

عین ادراک ست عاجز ماندن از ادراک او   کار با عجز ست آخر کار در سر کارِ ما
حیرت اندر حیرت آمد حیرت اندر حیرت ست   ہست با حیرت ز سر تا پائی کار و بارِ ما
گنگ میگردد زبان اہل عرفان زینمقام   ما عرفنا گفت اینجا سیّد ابرارِ ما

واده ام از ذات احدیت نشانت ای نیاز
چشم دل بکشا و بنگر معنئے اشعارِ ما

اے نہان در کنج غیب از دیدۂ ابصار ما   نیست جز تو کس عیان در کوچہ بازارِ ما
خود نقاب روی او مائیم دیگر ہیچ نیست   گر بر اندازد ز رویش گم شود آثارِ ما
گر بہفتاد و دو ملت جام وحدت در دہد   دور گردد اختلاف و اینہمہ تکرارِ ما
در مقامے کو نماید روئے خود بے پردۂ   کے بماند دین کفر و سبحہ و زنارِ ما
بر لب جوئے جہان با ساز برگے تازۂ   ہر زمان آید خرامان سرو خوش رفتارِ ما
چشم ما را یک نگہ بر نرگس مستش فتاد   بیخود و دیوانہ شد فرزانہ و ہشیارِ ما
چون بگوش آمد صدای نغمۂ قول الست   میزند بانگ بلیٰ ہر ریشہ و ہر تارِ ما
در شناسائی چسان آمد رخ زیبای او   تاب دیگر میدہد ہر لحظہ بر انظارِ ما
روئی خود یکروست گو بینیم اورا صد ہزار   موجب کثرت بود آئینۂ بسیارِ ما
رائی و مرآت و مرئی جملگی یکذات اوست   عقل حیران ست در صنعت گری یارِ ما
خود توئی ناظر توئی منظور ایجان جہان   پس چرا باشی نہان از دیدۂ انظارِ ما

ہستیت ماریست بر گنج جمالش ای نیاز
گنج مے آید بدست ار کشتہ گردد مار ما

خود تجلی کردہ بر خود آن بت عیار ما   شاہد روی خود آمد یارِ گل رخسارِ ما
مقتضائی حسن باشد جلوہ گر بودن بخود   مہر و ماہ در آئینہ بین شاہد گفتارِ ما
یارب آن رو نور تابانست یا افسون و سحر   کز طلسم جادوش دیوانہ شد ہشیارِ ما

موی او گیسوی مشکین ست یا دکان عطر — شد پر از بوی دلاویزش سر عطار ما
حسن خود نگذاشت تا بیند بسوی ماسوا — تا بیابد سوی ما آن یار خوش رفتار ما
لیک مجمل یک نگاهی سوی ما هم کرده بود — گو ز استغنا نکرده رو باستحضار ما
مختفی در ذات او بودیم چون روغن بشیر — سر خود میدید و آمد بر سر اسرار ما
در ازل چون برق بگذشت از رهِ ملکِ ظهور — دید بالا جمال نقد و جنس این بازار ما
بود شاخ و برگ و گل در تخم ذاتش مندمج — در تماشائی خودش شد سیر این گلزار ما
بی تعین بود کنز مخفی اندر کنج غیب — در تعین آمد آن گنجینهٔ اسرار ما
جلوهٔ نوری نمود و نور احمد نام ساخت — پس بود احمد احد از روی این گفتار ما

از تعین اول و وحدت بیانے کردہ ام
اے نیاز آور بگوش این گوہر شہوار ما

به بستان تجلی گلعذاری کرده ام پیدا — سراپا دلکشی رنگین نگاری کرده ام پیدا
قیامت قامتی بالا بلائی آفت جانی — نی غماز نگر دین سحر کاری کرده ام پیدا
نگارین کافری زاهد فریبی عشوه پردازی — عجائب دلربائی طرفه یاری کرده ام پیدا
جوانی نکته دانی طبع موزونی سخن سنجی — سرِ دیوان حسنی خوش شعاری کرده ام پیدا
بیا جانان تماشا کن چراغانِ تن سوزان — بداغستانِ دل رنگین بهاری کرده ام پیدا
جگر آتش دل آتش سینه آتش دیده آتش — باین هر چار آتش کاروباری کرده ام پیدا
گذارِ کاروان لختِ دل از سینه می جستم — رهش از دیدهٔ خونبار باری کرده ام پیدا
دل و جان را عزیز از بهر آن دارم که اینها را — بگرد روی جانان جان نثاری کرده ام پیدا

سر و سامانم از عجز و نیاز و بیخور و خوابی ست
بزورِ ناتوانی حال زاری کرده ام پیدا

بملک هستی خود شهریاری کرده ام پیدا — درونِ گردشِ من شهسواری کرده ام پیدا

برافگندم نقاب از رخ رہا کردم یقین را
بزور بیخودی یک اختیاری کردہ ام پیدا

بلغزش بودم از بس پائی پائی تن خاکی
ز بی پائیش پائی استواری کردہ ام پیدا

بمعیار ریاضت نقد ہمت را نکو دیدہ
پسند خاطر و دلہا عیاری کردہ ام پیدا

زدم صد چاک بر کوہ دلم از تیشۂ محنت
نہ تنہائی نشینی طرفہ غاری کردہ ام پیدا

پر از درہای شہوار ست داما نم بحمد اللہ
چنین دولت ز چشم اشکباری کردہ ام پیدا

غزیمتہا ہمیکردم کہ شیطان ہر طرف گردد
زیکدانی و یک بینی حصاری کردہ ام پیدا

بصید ماسوا شاہین ہمت کے فرود آرم
باوج قدس بہر او شکاری کردہ ام پیدا

مکان لامکان دارم نشانم بی نشانیہاست
برون از چرخ دائر من دیاری کردہ ام پیدا

شناور ماندم اندر بحر جست وجوی یکسرے
رسیدستم بجود باری کناری کردہ ام پیدا

شنا کردن درون بحر بیحد سخت مشکل بود
ببازوی نیاز و عجز و کاری کردہ ام پیدا

امشب آنست کہ زو حلقۂ جہان بر در ما
نیر نور خدا کرد طلوع از بر ما

در شبستان جہان بر بنمطِ شمع سحر
بنگر رخ ست مہ چاردہ با اختر ما

چکد از ابر مجازم رشحاتِ تحقیق
قلزم دیدۂ حقیقت شدہ چشم تر ما

زاہدا جامِ طہور از پی فردا بردار
جرعۂ نوش کن ایندم ز مے ساغر ما

نظر حضرتِ عشق ست بسوی فقرا
کہ نہاد افسر شاہی جہان بر سر ما

اوج گیرائی ما بین کہ فضائی ملکوت
جملہ در سایہ شد اندر تہ بال و پر ما

فکر ہر کس نرسد مغز سخن را ای دل
نگہ شیشہ گران کو و کجا گوہر ما

تا نیاز از خودی خود نرہی سوزان باش
ہمچو اسپند با تشکدۂ مجمر ما

دی پای بند دین مجازی بُدیم ما
ایندم قدم بہ کفر حقیقی زدیم ما

اسلام را گذاشته در عشق آن صنم　　مسجد خراب کرده بدیر آمدیم ما
از تابهائے اشعهٔ حسن و جمال یار　　از پائے تا بسر همه آتش شدیم ما
صد شیشهٔ توهم کثرت شکسته ایم　　تا گشته در معارفِ حق اوحدیم ما
ذات و صفات ما همه منسوب سوی اوست　　از هر جهت بهر جهتش مستدیم ما
پیداست سرّ عشق ز بطن بطون من　　از بهر طفل معرفتش والدیم ما

بیباک گشته ایم ز شور جهان نیاز
دست از خودی فشانده ز خود بیخودیم ما

دین مغان گرفته و خوش کافریم ما　　مستیم و مے کشیم و ز خود مدبریم ما
از فرقهائے تفرقه بس منکریم ما　　با جمع اهل جمع موافق تریم ما
دانا کشیم و دشمن عقلیم بالیقین　　گردن زنِ تن و دل و جان پُریم ما
رندیم و بیخودیم و ز خود آشنا نه ایم　　و ز خطرهائے وهم صفا خاطریم ما
از جلوه هائی حسن بچشم نگاه و دل　　در سخت حیرتیم و بلا ششدریم ما
از تابشِ شعاع جمال و جلال یار　　آتش گرفته از کف پا تا سریم ما

باکے ز چرخ سران خیالم نیاز نیست
جانرا بکف نهاده و خوش میبریم ما

بمرآتِ جهان بنمود جانان روی زیبا را　　برنگ دیگر و شانِ دگر هر بی سر و پا را
انیس اهل ایمان هم شد و هم یار بیدینان　　بنائی کعبه را هم ساخت هم دیر و کلیسا را
به پشت پارسایان بار تقوی بر نهاد او دست　　بجان میکشان انداخت مهر جام صهبا را
بنور آفتاب روی او هر ذره تابان ست　　نه تنها ماهِ کنعانی که بنموده زلیخا را
بقومی فخر فقر و خاکساری کرد ارزانی　　بجمعی تاج فغفوری جاه و حشمت دارا
بهر ملکی و گراهی و رسمی دیگرے داد　　بهر طرفے معین ساخته افواج اسما را

نیاز از فیض جود اوست پر معمورهٔ عالم
که از تحت الثری بنواخت تا فوق الثریا را

الایا ایها الساقی بنوشان جام می ما را
که نشناسم ز مدهوشی سر از پا و ز سر پا را

سراپا بیخودم گردان ز قید هستیم برهان
چه در بندِ خودی یافتم جمله بلاها را

بلائی بند هستی سخت عقد مشکلی دارد
که مشکل می نماید حل او هر پیر و برنا را

درین مشکل گشائی بازو حکمت چه کار آید
نمی بینم توانائیش الا جامِ صهبا را

بیا و جلوه گر شو بر دلم ای مونس جانم
دگر مپسند بر من وعدهٔ امروز و فردا را

سپر بر دل بملکِ تن مهیا دارم و لیکن
گریزی نیست گر ناید پسند آن شاه زیبا را

بپروائیم چه پروا هست آنکس را که بی پرواست
نیازم در جناب اوست نه یارست پروا را

نهادی داغ دل در سینه مهتاب شب افروز
بر افگندی ز عارض چون نقاب زلف دوتا را

چه تقصیر است یارب و این چه بیتابی که من دارم
مبادا این حالتم هرگز به قسمت گبر و ترسا را

بشبهای فراقِ تو و در روزان مهجوری
اگر بیند مرا صد پاره گردد سینه خارا را

نیاز و انکسار و عجز من از حد گذر کرده
بده یک ذرهٔ باری بدرگاهِ خودم ما را

بیا ای ساقی زیبا و پر کن جامِ صهبا را
پیاپی ده بما و بیخبر گردان ز ما ما را

جمال حسن روی خود بمشتاقان خود بنما
بر افگن از رخ و عارض نقاب زلف دوتا را

گدا و بینوائیم بی سر و برگی ست سامانم
نخواهم ملک اسکندر نه جاه و حشمتِ دارا را

غمِ هجران مرا کشت و قیامت بر سرم آورد
بیا بنگر بحال ما و بنشان فتنه برپا را

شب انگور آمد اندر چشمِ من حال مخموری
بجیبِ آسمان دیدیم چون عقد ثریا را

بگوشم کی کند جا وعظ و پند واعظ و ناصح
که در مستان نباشد قدر عزت مرد دانا را

نیاز اندر طریق خاکساری خوش روان میباش

شود دلدارت آخر نرم گو سخت ست خون خارا

بس جامهٔ خوں کشتهٔ شمشیر جفا را
پیراهن سرخ ست لباس شهدا را

یک ماخنهٔ دیدهٔ چرخ ست مه نو
نظارگیِ ابروی خمدار شما را

اندر بغل آورده ام اینک دل بریان
تا پاسِ سگ کوی تو کنم پیش مدارا

گیسوست بروی تو و یا شب برخ روز
یا اسودِ زنگی ست بهم ترک خطا را

مست مے ناب تو بهوش آمدنی نیست
لا یخمر من کاسک من کان سُکارا

چون شمع سراپا بسر گریه و آهم
من تارکِ قد سِرتُ دُخانا و بُکا را

روزی بتماشای رخش جوش زدم من
اَخبرتُ من العَین عُیونا و بِکا را

هر قطرهٔ اشکی که فرو ریختم از چشم
اقد کان من القلبِ مُذابا و مُنارا

چون دید سرشکم شفقی گفت بیاران
هان دور کنید این کس پر مکر و دغا را

زین پیش کسی اشک بدین رنگ ندیدست
ور دیده گر از کفِ من رنگِ حنا را

یا رب چه کنم چارهٔ خود هیچ ندارم
این زندگی تلخ بمن نیست گوارا

رحمی به نیاز ای شه بیداد ستمگر
تا کی ندهی داد به فریاد گدا را

اے دل بگیر دامن سلطانِ اولیا
یعنی حسین ابن علی جان اولیا

ذوقی دگر بجامِ شهادت ازو رسید
شوقی دگر به مستی عرفانِ اولیا

چون صاحب مقامِ نبی و علی ست او
هم فخر انبیا شده هم شانِ اولیا

آئینه جمال الهی ست صورتش
زان رو شده ست قبلهٔ ایمانِ اولیا

تا کرد صرفِ حق سر و سامان هستیش
گوئی سبق ربوده ز میدان اولیا

روی نکوش مطلع صبح سعادت ست
سیمائی اوست شمع شبستان اولیا

دارد نیاز حشمتِ خود امید با حسین

با اولیاست حشر محبان اولیا

عشقت آنست کز و نام و نشانم باقیست
گرچه فانی شده ام ذکر و بیانم باقیست

گوهر هستی من گرچه حباب آسا هست
ذاتِ حق کان من و بحر روانم باقیست

محفل و ساغر می مطرب و نی آخر گشت
مستی و وجد دل رقص کنانم باقیست

شعلهٔ نور قدم بر دل طورم تابید
سوختم خاک شدم سوزش جانم باقیست

گر نماندم درین دیر چه باک ست نیاز
کز ازل تا ابد جان جهانم باقیست

رفتم اندر تهٔ خاک انس تنانم باقیست
عِشق جانم بربود آفت جانم باقیست

سر و سامانِ وجودم شرر عشق بسوخت
زیر خاکسترِ دل رازِ نهانم باقی ست

کاروانم همه بگذشت زمیدانِ شهود
همچو نقش کفِ پا نام و نشانم باقی ست

هستیم جمله خیال ست تمثال سراب
بالیقین من همه وهم و گمانم باقی ست

طمع فاتحه از خلق نداریم نیاز
عشق اندر پس من فاتحه خوانم باقیست

خیال دوست در دل آنچنان ست
که عالم جمله در چشمم نهان ست

اگر خواهم که بینم خویشتن را
همین بینم که جانانم عیان ست

ببین در صورتم با چشمِ تحقیق
حقیقت را مجازم نردبان ست

وجود الکل عندی فی خیال
نمودِ ماسوا وهم و گمان ست

بلای هستی ست این عالم آشوب
عدم شهری ست کو دارالامان ست

اگر دانی که هر شی هست لاشی
بدانکه هر مکان هم لامکان ست

دلا سرِ حقیقت کس نداند
مگر صاحبدلی کو رمزدان است

باین و آن نشانِ او مجوئید
که بیرون ذاتِ او از این و آن ست

نیاز این گفتگو از من مپندار
که نی گفتار نائی را زبان ست

یار ما را هر زمان نام و نشانی دیگرست
کل یوم صورتش در شکل و شانی دیگرست

در طلسم خلق بر گنج رخش گیسوی او
هر طرف مار سیاهی پاسبانی دیگرست

راه او از طالب دنیا و دین کی سر شود
طی راه عشق کار کاروانی دیگرست

من نه تنها جانفشانی پیش جانان کرده ام
بر سر هر تار مویش جانفشانی دیگرست

از اسیران هوای حور و جنت نیستم
بلبل عشقم مکانم آشیانی دیگرست

فارغ از سود و زیان دین و دنیا گشته ام
عاشق غم دیده را سود و زیانی دیگرست

دیده بر دیدار جانان ست ما را دمبدم
سینه ام مجروح هر دم از سنانی دیگرست

بنده عشقم ندارم آرزوی نام و ننگ
آرزوهای چنین کار کسانی دیگرست

مرغ جانم کی فرود آید به بستان ارم
مرغزار مرغ جانم بوستانی دیگرست

من جهانی غیر ازین هر دو جهان بگزیده ام
خارج از هر دو جهان ما را جهانی دیگرست

جسم و جان کاملان نبود مثال ناقصان
عاشقان و عارفان را جسم و جانی دیگرست

فیضیاب بارگاه شیخ عبدالقادرم
زین جهت ما را براه فقر شانی دیگرست

سر عشقش در بیان کس نیاید ای نیاز
این چنین اسرار را شرح و بیانی دیگرست

دمیکه صانع تقدیر طینتم بسرشت
سرشت خاک مرا با شراب صافی چست

به لوح طالع هر کس نوشت کرداری
بسر نوشت من بنده نقش عشق نوشت

درون سینه من ره بسوی خود آراست
نه راه کعبه روم نی کلیسا و نه کنشت

بنور آتش مهرش دلم فروزان شد
برنگ لعل برآمد بسوختن انگشت

ز رنج و راحت هستی گذشته در جائی
رسیده ام که در آنجا نه دوزخ ست بهشت

نیاز را بمقامیکه حق عطا فرمود
برابرست دُرِ بے بہا بریزہ خشت

مبارک باد ای دل گشت بینا دیدہ کورت — نمایان شد بہر سو صورتِ یارِ نکو صورت
عجب کیفیتی دارد نگاہِ یار میخورت — کہ در مستی و مدہوشی در آمد جانِ مخمورت
قیامت غلغل و غوغاست در جوش و خروشِ تو — کہ یکسر گوش عالم پر شد از ہاؤ ہوئی شورت
برآید ہر چہ از دل بر زبان ہان فاش گو اے دل — کہ ہشیاران برائی بیہشی دارند معذورت
چو رفتی از میان بس خود خدا گشتی انا الحق زن — کہ شد پیوندِ جان جان و دل حالات منصورت
جواب ربِّ ارنی لن ترانی نشنوی ہرگز — بعشقِ آتشین روی شدہ سوزان تن طورت
نیاید در نگاہِ تو بجز آن حسن بیرنگی — بہر جانب کہ بینی باشد آن دلدار منظورت
چو خورشید حقیقت شد برون از مطلع حجاب — مبدل شد بروزِ روشنی شبہای دیجورت
شرابی خوردی از جامِ لبِ یار شکر خوری — سلامت یافت از تلخی ہجران جان رنجورت
نباشد گر عبادت خالصاً للہ اے زاہد — بگو حاصل چہ باشد عاقبت زین جنت و حورت

چہ تابِ آرد حدوث نیرہ بر نور نیاز دل
فروغی از قدم پیداست اندر مشعل نورت

رقصم از نغمۂ ترانۂ اوست — مستیئم از می مغانۂ اوست
شعلہ زن در متاعِ جان و دلم — آتش حسن صد زبانۂ اوست
مدت ہستیش چہ می پرسی — کز ازل تا ابد زمانۂ اوست
آنکہ در دو جہان نے گنجد — در دل دردمند خانۂ اوست
شاخ و برگ و شگوفۂ گلِ خلق — جملۂ رویئدگی دانۂ اوست
جز خدا نیست دیگرے موجود — من و تو حیلۂ و بہانۂ اوست
باطن و ظاہر اول و آخر — قبلۂ جانم آستانۂ اوست

خلق و عالم زماه تا ماهی — موجِ بحرِ بیکرانه اوست
صدفِ چشم دل که نابان ست — اثر گوهرِ یگانهٔ اوست

روز و شب رشتهٔ امید نیاز
بستهٔ همتِ شهانهٔ اوست

حسن روی هر پری رو عکس حسن روی اوست — رنگ و بوی گلشن خوبی زرنگ بوی اوست
هر دل اندر هر بدن در فکر جست و جوی اوست — هر زبان در هر دهن در فکر گفت و گوی اوست
منزل و هر مشرب و مذهب سرای کوی اوست — انتهای راه هفتاد و ملت سوی اوست
در حریم کعبه و دیر کلیسا و کنشت — قبلهٔ جان جهان طاق خم ابروی اوست
بر لبِ هر جوی باری در گلستان جهان — رونق افزای چمن سرو قد دلجوی اوست
فتنه و آشوب جان و شورش غوغای دل — غلغل و شور دو عالم جمله ها و هوی اوست

بر نیاز ای دوستان از بی نیازی شکوه نیست
زانکه در خویشم سراپا راه و رسم خوی اوست

جان عالم در کمند حلقهٔ گیسوی اوست — عالم جان پای بند پیچ و تاب موی اوست
شاهد اهل نظر حسن و جمال روی اوست — قبلهٔ ارباب دل طاق خم ابروی اوست
آنکه صیاد غزالان دلِ و جان بوده است — ناوک انداز نگاهِ دیدهٔ جادوی اوست
رهزن ایمان و دین غارتگر صبر و شکیب — عشوه و ناز و ادا و غمزهٔ جادوی اوست
کی خوش آید در سرم بوی گلستان دهر — سالها شد کین دماغم پرمشام از بوی اوست
بروظلم ای دوستان از کفر عشقش شکوه نیست — زانکه او نار دار طرهٔ هندوی اوست

عشقبازان حقیقت بی سر اند ای نیاز
چون سر اینجا زچوگانش بجای بوی اوست

ذات حق خورشید این اعیان ها ذرات اوست — تابش ذرات ها از عکس اشراقات اوست

از رخ هر ذرّه تابان نور خورشیدی ست
صورت اعیان عالم مظهر و مرآت اوست

ذات خورشیدست فی الواقع بهر ذرّه محیط
در صفات و ذات این پیدا و پنهان ذات اوست

در سحاب نیستی تابان ست برق هستیش
ظلمت آباد عدم روشن ز ایماضات اوست

امتداد نقطه اش نقش جهان را نقش بست
دفتر آفاق النفس نسخهٔ آیات اوست

هم وجوب هم قدم هم وصف امکان و حدوث
در نگاه دیدهٔ بینا همه آلات اوست

ملک بیچونی و چون معمور از وهست ای نیاز
در مکان و لامکان تعمیر عمرانات اوست

دل دستگیر حلقهٔ زلف دوتای اوست
جان پای بند قید کمند هوای اوست

حیرانیم ز حسن رخ دلربای اوست
دیوانگی عقل سرم از بلای اوست

غارتگر قرار دل و رهزن شکیب
شوخی و ناز غمزه و طرز ادای اوست

از نسخهٔ طبیب نباشد شفای من
در دم هر آنکه داد علاجم لقای اوست

در رشتهٔ مراد من افتاده صد گره
چشم نگاه بناخن مشکلکشای اوست

ناآشنای عالم و بیگانهٔ جهان ست
اندر جهان کسیکه دلش آشنای اوست

سازد بزیر سایه خود شاه دو جهان
آنکس که زیر سایهٔ بال همای اوست

چون بر نیاز جرم وفای تو ثابت ست
جور و جفا هر آنچه برو شد جفای اوست

حسن جهان ز حسن رخ دلربای اوست
آب روان گلشنش از جویهای اوست

گه شاخ و گاه برگ و گهی غنچه گاه گل
بالجمله از زمین همه نشو و نمای اوست

هر چند ذره ز مهر ست کامیاب
تا هم بگردش از پی مهر و هوای اوست

من لم یسعه وسعه ارض و لا سما
بیت المقدس دل بیشترک جای اوست

ایمان عالم از رخ نورانی ویست
کفر جهان ز طرهٔ زلف دوتای اوست

باشد ز رفع قید تعین همون خدا
آنکس که در احاطهٔ قیدش سوای اوست

چشم دل نیاز که تابان ست چون صدف
از آب روشنی در بی بهای اوست

کسیکه سر نهان ست و در علن همه اوست
عروس خلوت و هم شمع انجمن همه اوست

همی صدای بگوشم رساند باد صبا
که لالهٔ و گل و نسترین و نسترن همه اوست

ز مصحف رخ خوبان همین نمود رقم
که خط و خال رخ و زلف پرشکن همه اوست

ز سر عشق چو واقف شوی یقین دانی
که قیس و لیلی و شیرین و کوهکن همه اوست

نظر بعیب مکن در ظهور باغ وجود
که طوطیان چمن زاغ و هم زغن همه اوست

شنیده ام بصنم خانه از زبان صنم
صنم پرست و صنم هم صنم شکن همه اوست

ز ساز مطرب پرسوز این رسیده بگوش
که چوب و تار و صدای تتن تتن همه اوست

شنیدنم همه صدقست و دیدنم همه حق
که گوش من همه اوست و چشم من همه اوست

چنان ز خویش برون رفتم و درون گشتم
که دیده دیده جانم بجان تن همه اوست

اگر تو دفتر اسلام کفر پاره کنی
یقین شود بتو کین شیخ و برهمن همه اوست

اگر ز قید تعین برون شوی چو نیاز
نظر کنی که درین زیر پیرهن همه اوست

نیاز نیست که میگوید این کلام ایندم
قسم بحق که درین وقت در سخن همه اوست

ای دیده چه اندر نظرت آمد و رفت
کز دیدن او بیک اثرت آمد و رفت

دانم که خیالست بد از آن شعلهٔ حسن
چون برق درخشان ببرت آمد و رفت

ای دل ز سرت رفت سر حسن مجاز
صد شکر که این درد سرت آمد و رفت

ایجان جهان جان من زار و نزار
بر لب شد و بهر نظرت آمد و رفت

این مرده تنم بهر قدم بوسی تو
گردی شد و در رهگذرت آمد و رفت

صد حیف ندیدست گهی روی مراد — مشتاق تو چندان بَرت آمد و رفت
از آمدنت در بر ما نیست یقین — صد بار بگوشم خبرت آمد و رفت

ای باد صبا عرض کنش حال نیاز
باشد بجناب‌بش اگرت آمد و رفت

ای دیده ندیدی چه برت آمد و رفت — منظور تو اندر نظرت آمد و رفت
از گرد رهش سرمه نکردی در چشم — حیف ست چه کحل البصرت آمد و رفت
چون ابر سیاهست تنت بر تو حجاب — آن بدر منیرت بدرت آمد و رفت
ای فکرِ نازک باریک خیال — ورنه لب‌ترت موکمرت آمد و رفت
ای دل مگرت نیست شناسائی یار — کاندر بر تو سیمبرت آمد و رفت
ای سر بچه دردی چه شوری چه غم — کارام دِه دردسرت آمد و رفت

دائم که نیاز بر شد سوی تو یار
در کوچه من ماند گرت آمد و رفت

از عتاب تو بجانم چه بلا آمد و رفت — در جفای تو چها بر سر ما آمد و رفت
بر لبم شور و فغان شد بسرم شورش عشق — ناله و آه به هجر تو چها آمد و رفت
بالیقین بر دو ستم پیشه برابر رقیب — ورنه صد بار خیالت بوفا آمد و رفت
جز وفای تو ظلم هیچ نکردست گناه — کین جفا بر سر او از تو سزا آمد و رفت
لنگ شد پای خیالم بتماشاه نیافت — سالها داشته در کوی شما آمد و رفت

عرض کن قصه حال دل مفتون نیاز
پیش او گر بودت باد صبا آمد و رفت

دلا ربود دل [illegible] — بدون ترک سر این گوی بار آسان نیست
بکوی یار زیار رفتن نیابی راه — اگر ز سر نگذری پارسائی آسان نیست

مجرد از من و تو شو گذر ز بند دوئی
کہ حق رسیدن ما و شمائی آسان نیست

نخست ترک ہوا گیر ورنہ ایدل خام
قدم نہادن تو در گدائی آسان نیست

بیا بہ صیقل توحید زنگ دل بزدائے
بنار آئینہ چہرہ نمائی آسان نیست

وضو بخون جگر کن بہ حکم مفتی عشق
کہ از جنابت حدثت صفائی آسان نیست

تہی ز خویش چو نے شو ز پای تا سر خود
وگرنہ بوس لب لعل نائی آسان نیست

برون بر آر تو خود را ز درمیان شمار
بہیچ نوع دگر خود نمائی آسان نیست

ہزار گونہ بدی مندرج بہ نیکی نفس
ز کید و مکر و فریبش رہائی آسان نیست

بخاک ہستی اول بیا و پست بشو
کہ سربلندی و رفع لوائی آسان نیست

صفات سمع و بصر علم راز بار بگیر
وگرنہ ایدل نادان سہ پائی آسان نیست

بکش نیاز کنون مار ہستی خود را
جزین وسیلہ بہ گنجت رسائی آسان نیست

آنکہ بر درگہش نیاز منست
شہسوار سمند ناز منست

از ازل تا ابد بحسن قدیم
دیدہ واکردہ عشقباز منست

زینہ معنی ست صورت من
خود حقیقت نما مجاز منست

گر انا الحق زنم بعید مدان
در حقم گفت حق کہ راز منست

زاہدا کن وضو بخون جگر
در سرت گر سر نماز منست

درمیان جہان کہنہ و نو
جان محمود در ایاز منست

آنکہ غارت ربود کشور دل
چشم خونخوار نیزہ باز منست

از صفات منست فقر و غنا
سوی خود باز چشم آز منست

ہیچو نے شو تہی ز سر تا پا
گر خیالت بہ نی نواز منست

آسمان و بلند و پست و زمین
از نشیب من و فراز منست

شمع روشن شده بنور دلم — سوز پروانه از گداز منست

حسن خود عاشق ست و خود معشوق
بر در ناز خود نیاز منست

دیده بازی نه همین دیدهٔ حیرانم سوخت — گرم نظاره چنانم که دل و جانم سوخت
جلوه کردند بتان در حرم کعبهٔ دل — چشم جادو نگهان مصحف ایمانم سوخت
شرر آتش دل بود نه اشک رنگین — کاستین من و هم گوشهٔ دامانم سوخت
وای ناکامی من از لب لعلت تا کی — حسرت تر لبی از چشمهٔ حیوانم سوخت
آه دود من جانسوز بروی نرسید — آتش عشق چرا همچو سپندانم سوخت
غم بیتابی دل بود هنوزم در پیش — که دگر جلوهٔ نازت سر و سامانم سوخت
شدت محترقهٔ عشق تو هیچم نگذاشت — هم سر و دم و هم خواهش درمانم سوخت
استخوان سوزی ما را سببی پیدا نیست — هان پی شیر دل این جمله نیستانم سوخت
خواستم گرمی حسن تو به تحریر آرم — همه تن شعله نمط خامهٔ حسانم سوخت

گرم جوشی بخموشی مکن ای شاه نیاز
سر به زانو شدنت جان غزلخوانم سوخت

مهر رویت نه همین دیدهٔ حیرانم سوخت — گرمی شعلهٔ حسن تو دل و جانم سوخت
شمع سان بر سر تربت همه عمرم بسوز — لیک یک لحظه به هجران تو نتوانم سوخت
نیست انصاف که بزم تو برافروخت شمع — مهر پرور بحضورت به ازان دانم سوخت
دل مجموع من از غنچهٔ لب بند خوشست — هرزه خندیدن گلهای گلستانم سوخت
منکه پروانه نمط سوزی و سازی دارم — غلغل شور سحرگاهی مرغانم سوخت
لاله زار جگرم رشک بهار ارم ست — نو بهاره عجبی صحن گلستانم سوخت
دفتر دعوی تقدیس ملائک یکسر — شعلهٔ آتش عشق دل انسانم سوخت

۲۷۲۴

گذرِ قافله ها یک نفس آسوده نداشت
غم آوارگیِ گرد بیابانم سوخت

فلک افلاک بسیلاب سرشکم در چرخ
بود تا چشم سهیلت یم طوفانم سوخت

بلبلم در قفس و دور ز گلشن به بهار
در چمن نغمهٔ مرغان خوش الحانم سوخت

کاروانم همه بگذشت من و تنهائی
غم واماندگی از قافله یارانم سوخت

داغ برقست قرار دل بیتاب نیاز
جا بنهارانِ گهر چشم درافشانم سوخت

کافر عشق ز رسم و رهِ ایمان برگشت
محو نظارهٔ جانان ز دل و جان برگشت

بسکه از چشم سیه مست کسی سرمستم
دلم از ذوق می ساغرِ دوران برگشت

میتوان از دو جهان از دل و جان برگشتن
مگر از عهد وفائی تو که نتوان برگشت

دوش از جلوهٔ ناز تو بصحنِ گلشن
بلبل از نالهٔ دردِ گلِ خندان برگشت

نظرِ اهل نظر منتج کشفِ ست و شهود
صوفی صافیم از حجت و برهان برگشت

قید مذهب سبب سلب تجرد تا دید
دل ما قید ز هر گبر و مسلمان برگشت

هر که سودائی محبت بسرِ زلفِ تو کرد
نقد جمعیتِ دل او و پریشان برگشت

نگهِ لطف تو گر سوی نیاز آمد نیست
روزی از رنج و غم و غصه توان جان برگشت

آنچه با باده کشان ساغر صهبا میکرد
دور چشمِ تو به مخمور دل ما می کرد

متن حسنت که قضا و قدر انشا میکرد
کاش با حاشیهٔ مهر محشا می کرد

جوش عشقت بسرم مستی صهبا میداد
دل صد آبله ام جلوه مینا می کرد

دیده میساخت بهر جای خیال خالت
دل نادیده مقامش بسویدا می کرد

چشم نرگس بچمن راه که میداد خدا
گوش گل آمدنهای که اصغا می کرد

سحر از آمدنت غنچه خبر داد که گل
نظر لطف سوی بلبل شیدا می کرد

صانع جزو و کل این جوهر فرد هست
کاش میساخت و بخشش بسخن وا میکرد

دستِ بیداد تو میگشت جهانرا یکسر
باز پامالی هر کشته کف پا میکرد

چرخ اینهمه بیمهری و بیدادگری
بر سر گشتهٔ جورِ تو چه بیجا میکرد

شد بفرمانِ کسی جان و دل و ایمانم
که مدام از سر الطاف تقاضا میکرد

گر شود جلوه گر اندر نظرش یار نیاز
یوسفِ مصر کند آنچه زلیخا میکرد

دل ما آنچه ز اغیار تمنا میکرد
شب در آئینهٔ خود صاف تماشا میکرد

بحریم حرم و دیر و کلیسا و کنشت
هر که می جست ترا وای چه بیجا میکرد

شیشهٔ بود دلم که طلسم حیرت
که به تمثال پری جلوه گری ها میکرد

عین دریاست حبابم بنگاهِ تحقیق
ورنه این قطره چرا شورش دریا میکرد

کمی قدرم و افزونی جاهش باهم
هر یکی حکمتِ دیگر به ثنا میکرد

حاصلِ غیرتِ من بود پریشانی دل
ناخن شانه ز زلفت چو گره وا میکرد

دلِ من همچو سپندان بسرِ آتش عشق
در حضور نظرش لب بدعا وا میکرد

در برم آبلهٔ بود پر از خونابے
محتسب بی سبب این شورش و غوغا میکرد

لبِ میگون تو بیساخت مرا مستِ الست
ساغرِ چشمِ تو سرمستی صهبا میکرد

قوتِ شاهِ نجف بین که بیک نیم نگاه
میکند آنچه بصد فکر مسیحا میکرد

ای نیاز این همه اعجاز کسی میگویم
که حقش یاد به مزمل و طه میکرد

ای کاشکی ز تلخی هجرم رها کنند
وز شربت وصال بدردم دوا کنند

از بنده پروری و نوازش بعید نیست
شاهان اگر نگاه بسوی گدا کنند

آنانکه زیر سایهٔ مهرت مقام شان نشست
در دل چرا تخیل بالِ هما کنند

شوریدگانِ حسن و جمال و جلالِ یار
تسکین دل بملک دو عالم کجا کنند

دیوانگانِ بادیه پیمائے عشقِ او
هفت آسمان بچشم زدن زیر پا کنند

آن چشم التفات که بر حال دیگران ست
آیا بود که عشر عشیرش بما کنند

برکشتگانِ چشم و اسیران دامِ زلف
غورے بر استاد نگاهی چپا کنند

مارا برو برو دگران را بیا بیا
بر ما جفا و جور و بر آنها وفا کنند

در رشتهٔ مرادِ من افتاد صد گره
با ناخن مژه مگر این عقده وا کنند

جانان بسوی اهلِ نیازت گذار کن
تا جان و دل نثار و فدای شما کنند

بسنت آمد و گلدستهٔ بهار آورد
نشاط و خرمی آماده در کنار آورد

ترانه هائے طرب نغمه های جان افزا
رباب و عود و دف و چنگ را بکار آورد

فزود مستی و جوش و خروش مستان را
هوای نشئه کشان هوشیار آورد

جفا کشان خزان را خوشی مبارک باد
بهار آمد و گلها بشاخسار آورد

شگفت غنچهٔ دل از هوای فصل بهار
نهالِ خاطرِ یخ بسته برگ و بار آورد

رسید باد صبا سوی بلبل مضطر
قدومِ موسمِ گل گفت در قرار آورد

حضور خسرو هندوستان نظام الدین
نیاز جان و دل خویش را نثار آورد

وائی بر غلطیدهٔ در خون که قاتل بگذرد
او چنان ماند تپان وین همچو غافل بگذرد

کشته ام دستان خود از زندگی در بیدلی
کار بر جان بفتید چون نوبت از دل بگذرد

جز دم شمشیر و نوکِ تیر آن خونخوار کیست
محرم دردے که آن بر جان بسمل بگذرد

نوبتم در ناتوانی تا باین حد سر کشد
آه را هم زور بازوئی که از دل بگذرد

همچو طوفان ست پیدا از سرشکِ اشک من
می نه بینیم کشتیم بر روی ساحل بگذرد

عاشقان را غمِ عجب مونس بدست افتاده است
غم اگر مونس نباشد سخت مشکل بگذرد

داشتم دل یادگاری یار آنهم یار برد
کیست یارِ جانِ من یارب اگر دل بگذرد

در غمِ جانان بیا با ما نشین ای عندلیب
کین جهانِ چند روزه حال شامل بگذرد

اهل دل گویند ما را آفرین بادای نیاز
این نیازم گر بناز او مقابل بگذرد

گر شبی آن ماه تابانی به محفل بگذرد
حیرت بر شمع و بر پروانه مشکل بگذرد

آنکه او دل دارد از وی حالت بیدل بپرس
درد بیدل را کسی داند کز و دل بگذرد

عاشقان را سوی جانان عشق کامل رهبر است
عاشق ار صادق بود منزل بمنزل بگذرد

آرزویم جز تماشای جمالِ یار نیست
نیست امکان اینکه در دل وهم باطل بگذرد

فکر بهبودی عبث در خاطرت دارای نیاز
کی تواند به شدن زخمی که از دل بگذرد

صورتم پست است لیکن معنی‌ام دارم بلند
باطنم آزاد مطلق ظاهرم در قید و بند

راه حق سر کردن آسان نیست جز رفتن بسر
اندرین ره باید ای دل همتِ مشکل پسند

نیست جز هستی حق پیدا و پنهان در وجود
چشم دل بگشا و بنگر بیحجاب ای هوشمند

باطن و ظاهر خود او هست اول آخر خود اوست
برتر از چند است چون هم جلوه گر در چون و چند

هم خود او شیخ و برهمن هم خود او دیر و حرم
هم خود او خلد است و رضوان هم خود او نار گزند

هم خود او مست و می و میخانه هم ساقی خود اوست
هم خود او ملا و واعظ گرم جوشِ وعظ و پند

هم خود او معشوق عاشق هم خود او حسن است و عشق
هم خود او معبود عابد در نگاه هوشمند

هم خود او اندر تماشای جمال خود بوجد
هم خود اندر آتش عشق است سوزان چون سپند

هم خود او مستغرق دریای نیرنگی خویش
هم خود آمد از سر انکار بر خود ریش خند

هم ز خود محجوب گشت و خود ز خود پنهان شده
خود نقابِ خود شد و بر روی خود خودرا افگند

خویش را حق دان و حق بین تا شوی حق عاقبت | طالب حق را نشان دادم ز راه حق پسند

نکتهٔ تحقیق بشنو از نیاز بے نیاز
کین همه نقش دو عالم نیست الا نقشبند

دارم ای عشق ز تو منت و احسانی چند | مشکل چند مرا کردهٔ آسانی چند
هر که دلبند تو شد گشت ز هر بند آزاد | خوار و ویران شده در عهد تو زندانی چند
به گدائی درت شاهی عالم چکنم | تاج بخشان جهانند گدایانی چند
چشم در زیر مدامم بکجا ابر کجا | آن همه کان در این قطرهٔ بارانی چند
فیض دریا دلی دیدهٔ دربار من ست | جیب قلزم شده پر گوهر غلطانی چند
اثر حضرت عشق ست که دارم در دل | لاله زار عجبی رشک گلستانی چند

غزلی رشته و رفته دگر گوئے نیاز
که بخوانند و ستانند غزلخوانی چند

نیست تنها بغمت ناله و افغانی چند | دارم از سوز درون بهر تو برهانی چند
مے برآید شررے از بن هر موی تنم | تا فلک رفته سر شعلهٔ نیرانی چند
اشک رنگینم از آن جای بچشمم دارد | که نثار سر تست این در و مرجانی چند
غمزه و طرز و ادا عشوه و ناز و شوخی | دلبری را چه فرا کردهٔ سامانی چند
نیست نرگس بمزارم که ز روی حسرت | خاکم آورد برون دیدهٔ حیرانی چند
تا تو آئی بنظر غیر تو نیاید در چشم | صف مژگانست مرا حاجب و دربانی چند

غزلی تازه دگر گو به همین طرز نیاز
که بشنوند بر قصند سخندانی چند

نیست در کوئی تو تنها سر قربانی چند | فرش پایت همه جا مردم انسانی چند
استخوانم شده از سوز درون خاکستر | شعله زد آتش عشقت به نیستانی چند

اثر الفت زلف ست پریشانی دل
چون پریشان نشود یار پریشانی چند

نیست آئینه برویت متحیر تنها
صف زده هر طرفت دیدهٔ حیرانی چند

فیض محبوب الٰہی ست که در خطهٔ ہند
خسروانی دو جہانند گدایانی چند

نہ زبان ست که جانم بہ نیازش برود
بیسد مدو تن من ہمہ نگہش جانی چند

امیر المومنین صدیق اکبرؓ
امام المسلمین صدیق اکبرؓ

رئیس العاشقین صدیق اکبرؓ
انیس العارفین صدیق اکبرؓ

رفیق مصطفےٰ در غار تاریک
نبوده غیر این صدیق اکبرؓ

نثار ما حضر بر مصطفےٰ کرد
برائے کار دین صدیق اکبرؓ

ببین اندر کمالات نبوت
زامت بہترین صدیق اکبرؓ

نبیؐ را داد حق تسکین بمعراج
باواز ہمین صدیق اکبرؓ

امام ہر کہ و مہ از صحابہ
کہ شد ای دل جزاین صدیق اکبرؓ

باجماع صحابہ شد مقرر
نبی را جانشین صدیق اکبرؓ

نیاز از بہر آن مداحش آمد
کہ بود ست این چنین صدیق اکبرؓ

ستمگر از سر نعشم گذر دریغ مدار
بناز کشتهٔ خود یک نظر دریغ مدار

فسانہ ایست مطول تطاول زلفت
سماع مختصری زان سمر دریغ مدار

گرفت آتش عشقم زفرق تا بقدم
زآب پاشیت ای چشم تر دریغ مدار

اگرچہ لطف جوابم امید نیست زیار
بلاغ نامهٔ ام ای نامہ بر دریغ مدار

اگرچہ صید زبونم ولیکن ای صیاد
گرفتنم پی صید دگر دریغ مدار

نمود بیخبر از خویشتن مرا خبرت
خبر زحال من بیخبر دریغ مدار

بظلمتِ شبِ زلفت بغبغب افتادم / زجلوهٔ رخ رشکِ قمر دریغ مدار

بهار داغ دلم رشک گلشن ارم ست / پری رخا سرِ باغم گذر دریغ مدار

هنوز قابل پیوند خاک جلیبم نیست / ز دستگاریِ خود بخیه گر دریغ مدار

شکیب و تاب و توان همراه دلم رفت است / تو نیز بی دل و جانم سفر دریغ مدار

نیاز داری اگر آرزوی دولت فقر / زصرف ما حضرت تالبر دریغ مدار

دارد دلِ دیوانه ام سودای لیلائی دگر / مجنون طبع وحشیم بگزید صحرائی دگر

در هر نظر بنمایدم طرز دگر حسن بهم / هر لحظه بینیم جلوهٔ هر دم تماشائی دگر

چون من ز سر تا پای خود صرف تمنائش شدم / هیچم نمانده تا زنم حرفِ تمنائی دگر

نارفته راهِ یک قدم طیِّ مراحل کرده ام / ناداده جائی خود ز دست آسوده ام جای دگر

در هر شکست و ریختن بستگی شد حاصلم / در هر برافتادن ز پا دریافتم جائی دگر

در حالتِ نزع نیاز ای یار جان بخشم بیا / بهتر نباشد زین علاج ایندم مداوای دگر

میکنند با من دلم هر لحظه اظهاری دگر / از درونم میزند سر هر دم اسراری دگر

بلبل دستانسرای جان ما در هر نوای / میدهد ما را نشان از سیر گلزاری دگر

می نماید هر زمانم محرم اسرار غیب / یار من با طرز نو در رنگ گفتاری دگر

حسنِ دیگر میشود در هر نگاهم جلوه گر / میکند هر دم تماشائی رخ یاری دگر

کے شود قانع بمهر ماه رویان جهان / چونکه اینها قطره اند از بحر زخاری دگر

رب ارنی میسراید موسی هر موئی من / میدهد در هر تجلے جلوه دیداری دگر

چشم عالم بین چه تاب آرد بخورشید رخش / دیدن رویش بود منقدور البصاری دگر

عشق بازان حقیقت راست از سر تا قدم / راه و رسمِ دیگر و اوضاع و اطواری دگر

علم رسمی در کنار انداز و گیر از دل سبق
نکتۂ عشقت کند حل بحث تکراری دگر

ہستم از صبح ازل در مستی و جوش و خروش
خوردہ ام من جام مے از دست خمارِ دگر

اے نیاز از جوش مستی یکدمی فارغ نیم
نیست جز ہوئے و شورم تا ابد کاری دگر

ہر چہ از سحر و فسون اندر جہان می بینمش
جادو چشمان فتانِ بتان می بینمش

نیست پروای دلم را غیر پروای بتان
فارغ از سود و زیانِ دو جہان می بینمش

جنت الماوای دِل کوئ بتان دانستہ ام
زان جہت مستغنی از حور و جنان می بینمش

در ازل شغل دلم مہر بتان می بودہ است
زین سبب روز و شب اندر کار آن می بینمش

طالبا برخیز و رو چون سایہ ہمراہ نیاز
زانکہ در راہِ حقیقت خوش روان می بینمش

آنچہ او صبح ست از روی بتان می بینمش
و آنچہ او شام ست از موی بتان می بینمش

ہر چہ از سحر و فسون آید پدید اندر جہان
غمزۂ چشمانِ جادوی بتان می بینمش

دِل بامیدیکہ گاہی دست بر دامن زند
در تہِ خاکِ رہِ کوی بتان می بینمش

جان بقالب تنگ گشت و نالیانم آمدہ
دل ہنوز اندر پئے جوئ بتان می بینمش

آگہی کے باشدش از شور و غوغای جہان
روز و شب در شور و ہاہوی بتان می بینمش

چون نباشد این دماغم بید ماغ از بوی گل
پر دماغ از بوی گیسوی بتان می بینمش

نیتِ سجدہ بسوی کعبہ چون آرم بدل
سر نہادہ سوی ابروی بتان می بینمش

دیر را دانم حرم در پای بت سر آورم
زانکہ وجہ اللہ خود روی بتان می بینمش

بُت پرستی کے گذارم ناصحا منعم مکن
آنچہ میخوانیش حق سوی بتان می بینمش

زاہدا نامِ صنم گیر از ادب پیش نیاز
چونکہ از قومِ دعاگوی بتان مے بینمش

آنکه بد سرِّ نهان نور عیان مے بینمش — هم ز عالم برتر و هم عین آن می بینمش
در مقامِ ذات خود نام و نشان خبری نداشت — باز در اسمِ صفت نام و نشان می بینمش
رتبه اش عالی ست از بودن درین کون و مکان — بوالعجب هستم که هم در هر مکان می بینمش
در تماشای جهان چون دل نهاد از خلوتش — گرد گردِ این و آن خود این و آن می بینمش
گاه صاحب هوش و عاقل واعظِ عالم شود — گاه مست اندر سرِ پیرِ مغان مے بینمش
گاه با ناز و ادایش شوخ و شنگِ دلربا — در لباس گلرخان خود نوجوان می بینمش
گاه بسمل نیم جان مجروح شمشیرِ تبان — شکلِ زارِ عاشقان بس ناتوان می بینمش
گرچه پوشد کسوت بسیار در رنگِ هزار — لیک من او را چو یک دائم همان می بینمش

دل که بود اندر تنم پر از نیاز در دو غم
گم شد اندر عشق بے نام و نشان می بینمش

مست گشتم از دو چشمِ ساقی پیمانه نوش — الفراق ای ننگ و ناموس الوداع ای عقل و هوش
یارب این چشم ست یا جادوست کز کیفیتش — همچو دریای محیط این قطره ام آمد بجوش
شد تنم همرنگ با جان جان به تن همرنگ شد — می رسد هر جا که خواهد جان به تن خانه بدوش
گفتمش ای جان من هم جان و هم تن خود توئی — گفت فی الواقع ولی در ستر این اسرار کوش
نیست اندر اختیارم ضبط حالت چون کنم — مے برآید از درونم مے خروش و می خروش
دی بدم من شیخ دین و سبح خوان مسجد نشین — هستم اکنون بت پرست و کافرِ زنار پوش
زهد و تقوی در فگندم زیر پای آن صنم — مذهبم عشق ست رندی مشربم جوش و خروش
زاهد البشنو خدارا آنچه مے گویم ترا — زهد بیمعنی گذار و جام عشق از من بنوش
خدمت پیر مغان بر خود گرفتم فرض عین — کمترین از بندگانش بنده ام حلقه بگوش
بر درِ میخانه بنشستم بصد عجز و نیاز — گشته ام از بهر یک دو جام می طاعت فروش
عالمے پرشور شست از غلغل و شورت نیاز — یکدمی ای یار من از هاو هو بس کن خموش

پرتو مهر قدیم ست این مهِ تابانِ عشق
جلوهٔ نورِ کلیم ست آتش سوزانِ عشق

دود آه سرگشتی از سینهٔ سوزانِ من
مدِّ بسم الله باشد بر سرِ دیوانِ عشق

عاشقان در بینوائی خسرویها مے کنند
شاهی کونین دارد بی سر و سامان عشق

شمع و پروانه بهم دارند ربطِ عاشقی
نیک سنجیدیم سوزِ هر دو در میزانِ عشق

در حریم وصلِ جانان در نهادم چون قدم
هستیم را کرد بیرون از درش دربانِ عشق

صبرِ دل هوش سرم چون طاقت مهمان نداشت
خود برفت و خانه را بگذاشت با مهمانِ عشق

دارد آزادی ز تقییدات وهمی بیگمان
هر که دارد پای در زنجیر در زندانِ عشق

کافرِ عشقم مپرس از دین من ای همنشین
عشق اسلام ست و دین در ملک کفرستانِ عشق

فارغ از رسم و رهِ گبر و مسلمان ساخته
مرحبا صد مرحبا بر لطف و بر احسانِ عشق

کشتهٔ شمشیر عشق از مرگ باشد در امان
زندهٔ جاوید باشد مردهٔ بے جانِ عشق

لیس فی شوق الحقیقة من متاعٍ غیر حق
لیس من دون الفنا خلس علی دکّانِ عشق

لطف سیرِ عشقبازی از سرِ بی سر مپرس
کاندرین میدان سرش گوی ست در چوگانِ عشق

در نگاهِ موشگافِ دیدهٔ اهل نظر
در پس هر پرده دارد جلوهٔ جانانِ عشق

چشمِ ادراکِ خرد را بهرهٔ بنود نیاز
از تماشائے که بیند دیدهٔ حیرانِ عشق

باز بر تختِ دلم شد جلوه گر سلطانِ عشق
سوخت رخت هستیم از آتش سوزانِ عشق

بعد وهمی سر کند در یک قدم برداشتن
طرفه طرفه دارد این جولانیِ یکرانِ عشق

جوشش دریای عشقت اینجهان و آنجهان
گنبد گردون حبابی باشد از عمانِ عشق

یک نمود این کثرت وهمی بیک دو کردهم
بوالعجب ماندم ز کار خنجرِ بُرّانِ عشق

گرچه یک آسان عشق آسان کند صد مشکلم
لیک مشکل تر ز صد مشکل بود آسانِ عشق

آبِ حیوان مرگ باشد در مذاق عاشقان
زندهٔ جاوید هستند این کسان از جانِ عشق

زاهدا بین اگر بینائے دارد ہوس
ہان بکش در دیدہ کحلِ خاکِ صفاہانِ عشق

ملت و آئین عشق از جملہ ملتہا نکوست
زینجہت رہ میروم بر جادۂ یارانِ عشق

چون زلیخا من اسیر یوسفِ مصری نیم
در نظر دارم ہزاران یوسفِ کنعانِ عشق

نے بوصل آرامِ جان نی در فراق آسودگی
از کہ جویم چارۂ این درد بیدرمان عشق

ای نیاز از گفتگوی این و آن بس کن خموش
محو شو اندر تماشاے رخِ جانانِ عشق

جلوہ گاہِ ذات بین در منظرِ ایوانِ دل
عرش سلطانِ وجوب این کرسیِ امکانِ دل

گنبد گردون عالم از حبابے بیش نیست
کو نمودار آمدہ از بحر بے پایانِ دل

دید چون میدانِ دل برہان و سلم نقص یافت
ننتج عکس قیاس ست حجت و برہانِ دل

چون زلیخا کے شوم من مبتلای یوسفے
صد ہزاران یوسفِ مصری ست در کنعانِ دل

در جنابِ دل بصدقِ جان ہمیدارم نیاز
تا ابد باشد ہمین سان دست من در دامانِ دل

از بیان این و آن خاموش بنشین ای نیاز
باش مستغرق بدیدار رخِ جانانِ دل

در راہِ حق اندیشی میپوییم و مے رقصم
دست از خودی و خویشی میشوییم و میرقصم

جامے زمی باقی از دستِ خوشِ ساقی
با کثرت مشتاقی می جوییم و میرقصم

از جامۂ جسمانی زان یوسفِ لاثانی
بوی خوش روحانی می بوییم و میرقصم

گہ گریم و گہ خندم گہ دست زنم گہ پا
از مستی و جوش اندر ہا ہوییم و مے رقصم

در شوق جمالِ او یکدل شدہ و یکرو
لا و احد الا ہو مے گوییم و مے رقصم

در راہ شد و آمد مانند دمم بیعد
ہم سبزہ نمط بیجہ میروییم و مے رقصم

چون رفت نیاز از خود و از کون و مکان بر شد
زد نعرہ کہ من بے خود خود اوییم و میرقصم

دمی نظارهٔ رویتوای یار آرزو دارم
برون آ از سراپرده که بسیار آرزو دارم

خیالِ زلفِ رویت رشته ام از کفر و دین بشکست
نه من تسبیح میخواهم نه زنار آرزو دارم

مگر گردیده ام گردِ تو اندر خواب آسایش
که من سرگشتگی چون پرکار آرزو دارم

بسهلی از نگاهت میشود هر مشکلم آسان
بانصاف از نظر سازی چه دشوار آرزو دارم

حضورِ خویش یا دم گیر وانگه مهر کن یا قهر
بهر گونه بدر بار تو یک بار آرزو دارم

دلم دانای دهر میبازی کوه تمکینی ست
باین جنس گرانمایه خریدار آرزو دارم

نیاز این شیوه را بدتر ز مرگ خویش میدانم
که دردِ یار را درمان ز اغیار آرزو دارم

نه انکارم ز اغیار ست نی یار آرزو دارم
خداوندا دل بی شغل و بیکار آرزو دارم

چو برم کز نشستم یافتم جای و مقام خود
دلا گردش چرا بر شکل پرکار آرزو دارم

شبِ بختِ سیه را صبح از مهر تو میخواهم
کشودِ کار آسانی ز دشوار آرزو دارم

ز قیدِ کفر و دین عشقم اگر آزادی بخشد
شوم کافر اگر تسبیح و زنار آرزو دارم

مقامِ بختِ دل میخواهم از چشمِ ترِ مژگان
که این مقصود خود را بر سر دار آرزو دارم

نگاهِ اندکی مهری بفرما بر دلِ زارم
اگر انصاف فرمائی چه بسیار آرزو دارم

بدورِ زندگی یک لحظه آسایش نمی بینم
ز فیضِ علم توای مرگ زنهار آرزو دارم

نیاز از رتبهٔ عقل و خرد هرگز مپرس از من
که هر دم مستی از چشمِ سرشار آرزو دارم

تا جان خود به دلبرِ جانانه داده ایم
آتش ز روی شمع به پروانه داده ایم

در بوس ما بپات نه وهم تلوث ست
جانا بحق که بوسهٔ پاکانه داده ایم

از ما گره کشا زِ دل مو بموی یار
سوگند زلف او بتوای شانه داده ایم

حیرانِ ما بدور تو ساقی برای چیست
در قیمت میٔ تو دل آیا نه داده ایم

زنار بدو شمم بدہد زلفِ تو مارا
روی تو کند راہبری سوی صوابم

مارا بکتابِ دگری چیست حوالہ
دل در برِ خود دارم واین ست کتابم

برعجز و نیازم نظری لطف و کرم کن
بیخود زخودم ساز بنوشانِ مے نابم

زجادوی نگاہِ دیدۂ آن یار می خورم
خرد گم کردۂ دیوانۂ و مجنون و مسحورم

بگوشم چون درآمد از لبِ شیرینش آوازی
شدم مستِ الست و در بلا افغانم و شورم

اگر یابیم بجائی سر و گر سر جای پا افتد
ز مدہوشی و سرمستی خود معذور و مجبورم

بسوی کوی او بویم جمال روی او جویم
چہ کارم آید ای جانان و ہند از جنت و حورم

گدا و بینوا ایم ساز و برگم خوش نے آید
کلاہِ بی سری بر سر بہ ست از تاج فغفورم

دو نیمم کرد تیغ ابروش در طرفۃ العینے
بحمد اللہ شہیدِ اکبرم ماجور و مغفورم

مقامم ای نیاز اندر جہان ہر کس نمیداند
فریدِ دہر و شمس و قتم و ہم رنگ منصورم

بطونِ حق مبطن دان بجانِ جان پنہانم
ظہورش آشکارا بین بروی روی اعلانم

فروغِ مشعلِ نور قدم کردست تابانم
چہ تاب آرد حدوث تیرہ با شمع فروزانم

مقدس طینتم عالی نژادم اینقدر دانم
کہ ننماید گلِ و لای فنا آلودہ دامانم

زبہر تشنگان آب و برای مردگان جانم
علاجِ علت و رحمت شفائی دردمندانم

بود کحل البصر در دیدۂ نظارہ دو عالم
غبارِ گرد پای خاک آدم خیر الناسانم

برای نہ عرض ذاتم جواہر خمسہ را جوہر
کہ خود اصل الاصول ہستم و رکن چہار ارکانم

برون آمد ز بحر ذات من صد گوہر و مرجان
ولے آدم دریکتاست زان دریای عمانم

خور و مہ روز و شب حیران بشوق دیدنم گریان
بگردم چرخ با صد جان بلا گردان قربانم

نہ کافر گفتنم باید نہ مومن خواندنم شاید
کہ نے در بند کفر ستم نہ اندر قید ایمانم

نه قید بند در پایم نه بند قید بالایم ‌ ‌ جز این و آن بود جایم نه در اینم نه در آنم

نمودِ جان و تن در من نباشد جز خیال و فن ‌ ‌ نه جان میدارم و نه تن که من خود جانِ جانانم

بشانِ تازه میگردم عیان از کمنِ غیبم ‌ ‌ نیابند اهل دم بدو آنم بیک شانم

نیاز و عجز و بینوایی اگر یابی دمی در من ‌ ‌ نه بینی بر سر ناز و غنا اندر دگر آنم

جهان پر غلغل و شورست از گفتارِ شیرینم ‌ ‌ کجا یابی سخنگو چون لب لعل شکر دانم

بمیدانِ حقیقت تا سرِ خود را نه در بازی ‌ ‌ نیابی یکسرِ مو راز سرّ گوی و چوگانم

ره راز و نیازِ من نمے یابند گمراهان
نمے بینند خفاشان رخ خورشید عرفانم

در آمد بر سرم ناگه شب آن شمع شبستانم ‌ ‌ زد آتش در پر و بالِ دلِ پروانهٔ جانم

نهاد اندر نهادم آتش حسنش چنان آتش ‌ ‌ که از سر تا قدم یکسر برنگِ شعله سوزانم

خبر از خویشتن یک لحظه یکساعت نمیدارم ‌ ‌ چنان محوِ خیال و جلوهٔ جان بخش جانانم

مثال برق بر من بر فتاد و از سرم بگذشت ‌ ‌ تن و جان سوخت و رفت از برم ایوای جانانم

نه خوابم ماندنی راحت نه تابم ماندنی طاقت ‌ ‌ نه تقوی ماندنی طاعت نه دین ماند و نه ایمانم

جنون در جانِ من پیدا قیامت بر سرم برپا ‌ ‌ بدل اندوه ما تنها عجب سازست و سامانم

چه وحشت داد این سودای من یارب بدین وسعت ‌ ‌ جهان از عرش تا فرش آمده همرنگ زندانم

جنونم پرده در شد پنجهٔ زورش چه گویم من ‌ ‌ که تا پایان دامن شد سر چاک گریبانم

نمیترسم من ای واعظ ز هول آتش دوزخ ‌ ‌ که صد چندست ازوی گرمی جان سوز هجرانم

گداز کاروانِ بختِ دل راه تری افتاد ‌ ‌ به هر دم میچکد قطراتِ خون از چشم گریانم

نیاز از شورِ نو حالم شدست افسانهٔ عالم
نمودی فاش ای نادان بخلق اسرار پنهانم

مرید پیر مغانم دگر نمے دانم ‌ ‌ خراب بادهٔ آنم دگر نمے دانم

همین که پیر مغان است پیر مرشد من | بس است نام و نشانم دگر نمی دانم
بدل چو زمزمهٔ عشق نائیم بدمید | چو نے بشور و فغانم دگر نمی دانم
شرار حسن رخ دوست آتشم زده است | حریق سوختهٔ جانم دگر نمی دانم
قبول هدیه نما شاه حسن یا منما | فدای این دل و جانم دگر نمی دانم
درون آئینهٔ خویش ناخدا دیدم | بسوی خود نگرانم دگر نمی دانم
نه راز دہر چگویم که خود گمم یاران | جز این که ہیچ ندانم دگر نمی دانم
خدا پرستی من تا خدایم برساند | فزون ز حصر و بیانم دگر نمی دانم
شنیده اگر از من صلای سبحانی | تو گفتهٔ بزبانم دگر نمی دانم
کمال فخر شده است از ظهور فخر الدین | فدائے او دل جانم دگر نمی دانم
بیار محو شدم چون حباب در دریا | ز چشم خلق نهانم دگر نمی دانم

ز بے نیازئ خود سے دہم خبر به نیاز
که جان جان جهانم دگر نمی دانم

عاشق بے خبر منم من نه منم نه من منم | عارف با هنر منم من نه منم نه من منم
سوز دل و جگر منم وحشت پرده در منم | دانش بخیه گر منم من نه منم نه من منم
امن منم خطر منم زہر منم شکر منم | نفع منم ضرر منم من نه منم نه من منم
شام منم سحر منم شمس منم قمر منم | در همه جلوه گر منم من نه منم نه من منم
این همه بحر و بر منم وین همه خشک و تر منم | قطره منم گهر منم من نه منم نه من منم
شاهد دلربا منم مطرب خوشنوا منم | سمع منم بصر منم من نه منم نه من منم
حسن و جمال حق منم عز و جلال حق منم | حشمت و جاه و فر منم من نه منم نه من منم
طوطئ صد زبان منم بلبل نغمه خوان منم | روضه منم شجر منم من نه منم نه من منم
آدم و شیث و نوح و هود خبر حقیقتم نبود | صاحب هر عصر منم من نه منم نه من منم

موسیٰ جلوه بین منم قلعهٔ فلسطین منم
نور منم ستر منم من نه منم نه من منم

عیسیٰ مریم منم احمدِ ہاشمی منم
حیدرِ شیر نر منم من نه منم نه من منم

صوفی باصفا منم بیخود و باخدا منم
اہلِ دل و نظر منم من نه منم نه من منم

راز و نیاز خود منم سوز و گداز خود منم
کرده قدم ز سر منم من نه منم نه من منم

من نه منم نه من منم من نه منم نه من منم
رفته زخویشتن منم من نه منم نه من منم

متنِ متین حق منم شرح مبین حق منم
سرِّ منم علن منم من نه منم نه من منم

کعبه منم حرم منم دیر منم صنم منم
مومن و برہمن منم من نه منم نه من منم

عشق منم جہان منم ورد منم زبان منم
روح منم بدن منم من نه منم نه من منم

دوحه منم چمن منم لاله و نسترن منم
ہم گل و ہم سمن منم من نه منم نه من منم

بلبلِ داستان منم طوطیِ خوش زبان منم
گوش منم سخن منم من نه منم نه من منم

عجزِ نیاز ہم منم خوبی و ناز ہم منم
حسن منم محسن منم من نه منم نه من منم

چون یار به بزم آمده پوشیده نقابم
پس کس نبود حاجب او غیر حجابم

حرفیست جہان از ورقِ دفتر علمم
من نسخهٔ جامع عجبے طرفه کتابم

دریای محیط ست وجودم بحقیقت
در صورتِ خود گرچه به تمثال سرابم

عالم شود از مست زچشم منِ سرمست
یاران چه عجب ہست که من کہنه شرابم

سلطانِ جہان ہستم و آزاد زہر قید
گو شکل گدایانه بقیدِ گل و آبم

چون مہر من از مطلع غیب آمده بیرون
ذراتِ جہان جمله عیان گشت ز تابم

ای مرده دلان عین حیات ابدیم
وی تشنه لبان سوی من آیید که آبم

از کشف و کرامات بلا قید که اینہا
افتاده بر اہ ہند تبعداد حسابم

خود عاشق خود هستم و مشتاق لقایم
در شکل نیاز آمده ام با تپ و تابم

با همه خوبروییم عاشق روی کیستم
رسته ز دام جسم و جان بستهٔ موی کیستم

در دل این تپیدگی وز خودم این رمیدگی
ساکن کنج بیخودی بسمل خوی کیستم

جلوه گرم بهر جهت نعت ملت هر صفت
سجده کنان بجان و دل جانب و سوی کیستم

مست ز بوی من جهان در پس نکهتم روان
واله و مست در پی نکهت و بوی کیستم

با همه دلبری و ناز شیوه گرفته ام نیاز
خاک منطبر به پا در ره و کوی کیستم

بیچون و بیچگونم عنقای قاف قدسم
بی شبه و بی نمونم عنقای قاف قدسم

از وحدتم معرّا وز کثرتم مبرّا
پاک از همه شیونم عنقای قاف قدسم

بی رنگی ست رنگم رنگست عار و ننگم
دانی که من چه گویم عنقای قاف قدسم

از خلق ماسوایم وز امر ما ورایم
برتر ز کاف و نونم عنقای قاف قدسم

بی نام و بی نشانم بی شرح و بی بیانم
از عقل بس برونم عنقای قاف قدسم

هر چند در ظهورم نور ظلام و نورم
در پردهٔ مکونم عنقای قاف قدسم

صدر همه صدورم از وی همه خلق و ورم
خود باطن البطونم عنقای قاف قدسم

هر قبله سمت رویم هر سجده هست سویم
معبود و عابدونم عنقای قاف قدسم

سلطان بی نیازم گو صورت نیازم
نشناسیم که چونم عنقای قاف قدسم

من آن نورم که اندر لامکان موجود بودستم
باشراق خودم خود شاهد و مشهود بودستم

نه از عالم بیانی بود نی آدم نشانی داشت
که از نظارهٔ حسن خودم خوشنود بودستم

بسیطم آنقدر شد منبسط از حب پیدائی
که با یک نقطگی صدها خط ممدود بودستم

هیولائی دو عالم مادهٔ ارواح و اشباحم
حریر جسم و جان را همچو تار و پود بودستم

زبہر رفع شرک و دفع وہمی ہستی غیری
بشکل انبیا و اولیا موجود بود ستم

لباس بو البشر پوشیدہ مسجود ملک گشتم
بتصویر محمد حامد و محمود بود ستم

گہے ادریس گاہی شیث گاہی نوح گہ یونس
گہے یوسف گہی یعقوب گاہی ہود بود ستم

گہے صالح گہ ابراہیم گہ اسحٰق گہ یحییٰ
گہے موسےٰ گہے عیسیٰ گہے داود بود ستم

برای ایک کسان امروز نقد وقت شان گشتم
زبہر دیگران روز جزا موعود بود ستم

بدریای حقیقت بہر غواصان دریا دل
بہر عہدی و عصری گوہر مقصود بود ستم

نیازم اندر حقیقت لایزال و لم یزل ہستم
مگر با این تعین نیست و نابود بود ستم

ای طالبان ای طالبان من باشما ہر جا ستم
ہم جلوہ گر در دیدہ ہا ہم مضمر دلہا ستم

این دوری و مہجوریم از وہم پندار شما ست
در نسبت خود با شما دریا و موج آسا ستم

ثابت ترم من از ہمہ بے آنکہ اثباتم کنند
بے آنکہ استثنا کنند از جملہ مستثنا ستم

برعکس رسم این جہان در پردہ پیداتم عیان
چندانکہ بے پردہ شوم در پردۂ اخفا ستم

ہم صورت ناسوتیم ہم معنی لاہوتیم
پنہان تر از پنہان و ہم پیدا تر از پیدا ستم

در جلوت فرق آمدم از خلوت جمع شدن
از انبساط نور خود بزم جہان آرا ستم

ہر چند بنود غیر من در عالم نو و کہن
در ذات بحت خویشتن بر رتبۂ علیا ستم

با حسن خود در باختم من نرد عشق و عاشقی
ہم لیلیٰ و مجنون منم ہم وامق و عذرا ستم

گہ شیخم اندر خانقہ گہ رندم اندر میکدہ
گہ سبحہ و سجادہ ام گاہے مے و مینا ستم

ہم اول و آخر منم ہم ظاہر و باطن منم
ہم عالم دنیا منم ہم نشأۂ عقبا ستم

گاہی نیاز ایمان من گہ بے نیازی شان من
این ہر دو میزیبد بمن ہم بندہ ہا ہم مولا ستم

خواجۂ خواجگان معین الدین
فخر کون و مکان معین الدین

سرِّ حق را بیان معین الدین — بے نشان را نشان معین الدین
مظہر و جلوہ گاہِ نورِ قدم — آفتابِ جہان معین الدین
مرشد و راہ نمای اہلِ صفا — ہادیِ انس و جان معین الدین
عاشقان را دلیلِ راہ یقین — سدِّ راہِ گمان معین الدین
خواجۂ لامکان و قدس مقام — آسمان آستان معین الدین

قرب حق ای نیاز اگر خواہی
ساز وردِ زبان معین الدین

تنہا نہ چاک زد بگریبانم اینچنین — دستِ جنون نمود بدامانم اینچنین
گر لالہ زار نیست دلم از ہجومِ داغ — بارے کہ کرد رشک گلستانم اینچنین
تیرے دگر ز دستۂ مژگانش آرزوست — لذت چشیدہ از لبِ پیکانم اینچنین
وا کرد شانہ زلف گرہ گیرِ آن نگار — کاشفتہ روزگار و پریشانم اینچنین
نیسان شکستہ قدر گہر مبتذل شود — از کانِ دیدہ گہر افشانم اینچنین
ای رشکِ شمع تا بہ شبستانم آمدی — شد صرف سوختن بدن و جانم اینچنین
جمع دلست حاصلم از دوست ای رقیب — روئے کہ دیدہ ام کہ پریشانم اینچنین
دردِ مرا علاج شرابِ وصالِ تست — بیدرد من بساز تو درمانم این چنین
ظالم ہلاک میشوم امیدم اگر شتاب — کردی تو در کشیدن پیکانم اینچنین
تا داغ شبچراغ دلم ماہتاب گشت — شد لیلۃ البرات بکاشانم این چنین

دارم بطبع میل سخن سنجی اے نیاز
خواہم کہ یک دو شعر دگر خوانم اینچنین

محوِ نظارۂ رخِ جانانم این چنین — آئینہ وار دیدۂ حیرانم این چنین
میسوزی آنچنان کہ نہ دودی ز شعلہ — بس بس مسوز آتش پنہانم این چنین

دولاب چرخ میشود آخر غریق آب / گر هست سیل دیدهٔ گریانم این چنین

یارب روان ز نشترِ مژگان کیست این / فوارهٔ روان ز رگِ جانم این چنین

تا بسته ام خیالِ رخ و زلفِ آن نگار / حیرانم این چنین و پریشانم این چنین

کو دانشم که بود حصولِ تمام عمر / یک جذبهٔ تو ساخته نادانم این چنین

لب خشک و تشنه کام و جگر تفته ام هنوز / حالانکه غرقِ قلزمِ عرفانم این چنین

بے گریه سوخته گشتم و با گریه آب برد / گه بے نم آنچنانم و گه با نم این چنین

زین پیشتر تو من شدی الحال من توام / بود از برای شکر تو شایانم این چنین

مضمونِ آه و نالهٔ موزون بخاطر است / خواهم نمود مطلعِ دیوانم این چنین

دودِ من اے نیاز بروے سپہر سد / در مجمرِ سپہر سپندانم این چنین

خدا را ای صبا بگذر بسوی خاکسارِ من / ببر در کوچهٔ جانانه امشب مشتِ غبارِ من

نقاب از رخ برانداز ای قیامت پرورِ من / قیامت ساز کن امروز مپسند انتظارِ من

که آمد در دیارِ من که شد نو در دیارِ من / چه شد ای بیقرارِ من که شد صبر و قرارِ من

ز جیب و دامنم دستِ جنون نگذاشت یکتارے / برای بخیه گر مشفق چه خواهی کرد کارِ من

نمیکردی زوال فرّخ این صیدِ زبونم را / اگر در شانِ فتراکت شکست آرد شکارِ من

مکن اوراقِ اجزای حیاتم درهم و برهم / مده بر باد ای ظالم کتابِ مستعارِ من

بدلق فقر شاهی میکنم از خوبے طالع / نه جم دارد نه کے این طالعِ گردون سوارِ من

به عیاری قسم ای یارِ عیارم مکن پنهان / که بود این همکنارِ من که دل برد از کنارِ من

ز بس محو خیالت در دل شبهای تاریکم / سویدا قلب شد تاریکی شبهای تارِ من

بکام دیده ام صهبای دیداری بریزی / بمیندانی مگر گردون خمارِ انتظارِ من

نیاز اعجازِ عشق است این سخن سنجی و خوشگوئی / وگرنه شعرِ بے لغزش کجا کو بیقرارِ من

گلے نشگفت جز داغ جگر بر شاخسارِ من	بهار سوختن پیداست اندر لاله زارِ من
جنون بر خویشتن نازد ز جیب تار تارِ من	مغیلان بر خودش بالد ز پای خار خارِ من
نباشد خالی از جولانگری گرد و غبارِ من	نمایان زین میان میگرد آخر شهسوارِ من
نروید در زمینِ سینه ام جز دانهٔ عشقت	زخوناب دلم سرسبز گردد کشتکارِ من
گهے گریم گهے خندم گهے افتم گهی خیزم	بیک حالت قرارم نه چه شد ای بیقرارِ من
من از مسجد بمیخانه نه از خود میروم یاران	که در دستم نماند ایندم عنانِ اختیارِ من
گه از زلفت پریشانم گه از روی تو حیرانم	همین کفرست و ایمانم همین لیل و نهارِ من
نه آه و ناله تنها دارم اندر عشقبازی ها	تماشای دگر هم دارد این آیینه دارِ من
بهر صید ز بوی چشم دامم وا نمے گردد	بصحرای که میگردم بود عنقا شکارِ من
جهان با کثرتِ خود جنب وحدت نقطهٔ صفرست	حسابی دیگری باید بمفتوح شمارِ من

نیاز از من مجو از بحرِ دردِ یار درمانے
که بنود هیچ شئے جز دردِ یار اندر دیارِ من

دی خرامان میگذشت آن یارِ خوش رفتارِ من	با ادا و ناز و شوخی از سرِ بازارِ من
چون نقابِ زلفِ مشکین از رخ و عارض فگند	شد جهان دیوانهٔ روی پری رخسارِ من
خرمن جان جهان را سوخت مانند برق	از نگاهِ ما گذر کرد آن بت عیارِ من
بسکه در عشقش شدم از کفر و از ایمان بری	رشتهٔ جانم گسست از سبحه و زنارِ من
عشق اسلام ست و دینم عشق درمان است و درد	عشق غمخوار است و مونس عشق یارِ غارِ من
دولتِ شاهی ز چشم اشکبارم شد حصول	دامن فقرم پر است از گوهرِ شهوارِ من

از خیالِ جورِ او خونِ دلم شد رشک مشک
در نگه ارای نیاز این نافهٔ تاتارِ من

دی در آمد بر سرم آن ساقی سرشارِ من	از نگاهِ مست او دیوانه شد هشیارِ من

می نهم پا جای سر جای پا از بیخودی
هوشمندانم چه می پرسند از رفتار من
از خروش و جوش مستی بر سرم آید ستان
نیست جز دیوانگی کارد گر در کار من
دین اسلامم فدای ساقی سرشار گشت
شد برهن جام صهبا جبه و دستار من
خواب چشم و راحت جان و قرار و صبر دل
رفته اندر طرفة العین از من این هر چار من
جز مقام عشق آهنگی ندارد بلبلم
بر نیاید جز نوای سوز از منقار من

کار فرما شد جنون در ملک جانم ای نیاز
سخت دشوارست بار عقل در دربار من

سر حق پنهانست اندر معنئ اسرار من
ظاهرش پیداست اندر صورت اظهار من
از محیطم نقطهٔ مرکز بود اقلیم ملک
چشم دل بکشا و بنگر وسعت پرکار من
نور ذاتش بر دلم هر دم تجلی میکند
تاب دیگر میدهد هر شعلهٔ دیدار من
در بنای هستیم از نیستی مستحکمیست
وز شکست و ریختن شد پختگی دیوار من
ای مسلمان کفر باشد جزو لاینفک عشق
زانجهت عاشق شد کافری در کار من
زاهدا از سر سواد الوجه من آگاه نه
نیست در فهم تو رمز قشقه و زنار من

طوطی دستان سرای ذوق شوقم ای نیاز
نشنوی جز نالهٔ جان سوز از منقار من

نیست جز آهنگ عشق آواز موسیقار من
رب ارنی مینوازد بر لب هر تار من
بسکه هستم سایه پرور زیر بال مهر یار
یمن میگیرد هما از سایهٔ دیوار من
ای نسیم گلشن آن سوی دکانم بیا
تا رساند در مشامت بوی جان عطار من
حسن خوبان بهر حق بینی مثال عینکست
میدهد بینائی اندر دیدهٔ نظار من
آمد اندر ملک جان بر تخت دل سلطان عشق
حاکم عقلم بدر شد از سر هشیار من
همچو دریا محیط این قطره ام شد موج زن
چون بخود غرقم نمود آن قلزم زخار من

کرد ما را بے نیاز آن قبلۂ اہلِ نیاز
لطف فرما شد بہ احوالِ دلِ افگارِ من

اسیرِ عشق مفتونست و مجنون
حریقٌ قلبہٗ والنّارُ مکنون

نمے داند طبیبِ آزارِ ما را
وما یجوّبہ منہاجٌ وّ قانون

نہ ما تر دامنیم اندر نظارہ
بریٌّ نفسنا عمّا یظنّون

شہیدِ اکبر است این کشتۂ عشق
وما للزّہدِ والتقوی بممنون

بیا جانان بنعشم لطف فرما
حضورُ الحیِّ علی الاموات مسنون

نیاز اندر خمار ست اے دریغا
وخمرُ الدّنِّ مملوٌّ ومدفون

مَن نظرِ العشقِ مفتونٌ ومجنون
سکوبٌ عینہٗ والقلب محزون

نجی محبوسٌ من کلِّ حبسٍ
فما مسجونُ ہذا السّجن مسجون

ومن تعلیمہٖ تداویر سوی الحُسنِ
فیخطی بتدبیرٍ فلاطون

الا یا صاحبِ الوجہِ الحسینِ
تعالی حُبُّنا عمّا یقولون

ترحّم والتفت نحو العشوقِ
فان باعدت عنہ مات مجنون

بلاءُ العشقِ یا اُمّی بلاءٌ
والآفُ المصائبِ فیہ مشحون

عیدست ساقیا درِ میخانہ باز کن
پیمانِ توبہ بشکن و پیمانہ ساز کن

ہنگامِ زہد و توبہ و تقوی گذشت و رفت
دورِ حقیقت ست وداعِ مجاز کن

بنگر بہ پیچ و تابِ دلِ سوگوارِ من
کوتاہی تطاولِ زلفِ دراز کن

بنما بما تجلیِ جان بخش و دل کشا
طرز و ادا و غمزۂ عاشق نواز کن

امروز روزِ عیش و نشاط و سرور ست
جود و عطا و لطف باہلِ نیاز کن

گنجِ قناعت ست کہ دل را غنی کند
ایدل اگر غنا طلبی ترکِ آز کن

تا صبحِ وصل در نہد ہر شب اے نیاز
چون شمع آہ و گریہ بسوز و گداز من

شاہِ عشق آمد و شد تخت نشینِ برِ من
شحنۂ عقل بدر شد ز حدِ کشورِ من

ہمہ تن دیدہ شدم بہر تماشائی کسے
ہر سر موئی منت ہمسرِ چشمِ سرِ من

مے شوند حلقہ نشین بر نمطِ ہالۂ ماہ
ماہ رویانِ جہان گرد پری پیکرِ من

واعظا جنت من سینۂ پر داغ منست
دلبرم حورِ من و چشم ترم کوثرِ من

بس فرو ماندہ جناحِ ملکوت از پرواز
در مقامیکہ رسید این دلکِ بے پرِ من

یافتند عالمیان تابِ دگر از نورم
چون ز آفاق جہان گشت بلند اخترِ من

تا شوی محرمِ اسرارِ حقیقت چو نیاز
سایہ سان باش پس و پیش رہِ رہبرِ من

دلا خاکِ رہِ کوئے محمد شو محمد شو
ز ہر سوئے بیا سوئی محمد شو محمد شو

بہ ہر دم سجدۂ جان سوئی ابروی محمد کن
بروئے قبلہ روئی محمد شو محمد شو

تجرد پیشہ گیر از قید عالم وا رہان خود را
اسیر حلقہ موئے محمد شو محمد شو

بہ اخلاق الٰہی متصف بودن اگر خواہی
سراپا سیرت و خوئے محمد شو محمد شو

بکن خالی مشام از بوئی گلہائے جہان اے دل
بیا دلدادۂ بوئے محمد شو محمد شو

نیاز اندر دلت گر مہرِ عرفانِ خدا باشد
فدائے شانِ دلجوئے محمد شو محمد شو

من پاکبازِ عشقم ذوقِ فنا چشیدہ
آہوئے دشت ہوئیم از ما سوا رمیدہ

بُد پردہای وہمی مارا حجاب دیدہ
دیدیم روئے جانان این پردہا دریدہ

گل گشت غنچۂ دل دلبستگیش وا شد
چون بادِ نو بہاری بر گلشنم وزیدہ

چون آفتابِ معنی بر جانِ من درخشید
گشتیم بچشمِ مردم چون مردمک بدیدہ

من نورِ ذاتِ حقم ای صاحبِ بصیرت
در صورتم اگرچہ از خاک آفریدہ

در صورتم نظر کن اندر مرقعِ خلق
نقاشِ دستِ قدرت تصویرِ من کشیدہ

روحِ الٰہیم من جانِ خدائیم من
از صنعتِ عجیبہ در آب و گل دمیدہ

من جلوہ گاہِ ذاتم ہم مظہرِ صفاتم
ہم اصلِ کائناتم از نورش آفریدہ

آئینہ پرصفایم جانِ خدانمایم
ہم عین و ہم جدایم اے مردِ برگزیدہ

سلطانِ بی نیازم چون سرو سرفرازم
ہم بندۂ نیازم مثلِ کمان خمیدہ

از جامِ عشق مستم مستانۂ الستم
بے پا و بے سرستم از قیدِ تن رہیدہ

زاہد مگیر بر من بگذر ز گفتگویم
نشنیدہ کہ فرقست در دیدہ و شنیدہ

قولِ نیاز بشنو یعنی ز خود برون شو
چون از خودی برآئی باشی خدا رسیدہ

اے عکس نمائی تو ہر ذرہ چو آئینہ
از دولتِ دیدارت ہر دیدہ چو گنجینہ

نظارہ گیانت را ہنگامِ تماشایت
ہر شب چو شبِ قدرست ہر روز چو آدینہ

پیدائی و پنہائی ہم صورت ہم معنی
ہم نور و سرورِ تو ہم دیدہ ہم سینہ

این حسنِ مجازِ ما در چشمِ حقیقت بین
ہم عینکِ بینائیست ہم قطرہ و زینہ

اندر من و او ہر دم رازی و نیازی ہست
روشن بود این معنی بر سالکِ دیرینہ

نبیِ عزّ و علائی منتہائی اوجِ انسانی
نبیِ یثربیِ مہبطِ تنزیلِ فرقانی

امیرِ عالمِ امرے شہِ معمورۂ خلقی
ادیبِ علوی و سفلی رسولِ انسی و جانی

ظہورِ کاملِ ذات و صفاتِ حضرتِ یزدان
حبیبی سیّدی محبوبِ خاص الخاص ربّانی

رحیمی رحمۃ للعالمینی شافعِ خلقی
کریمِ اکرم الخلقی سراپا فیضِ رحمانی

درخشان آفتابِ آسمانِ حسن و محبوبی
چو شمعِ صبح در بزمش نماید ماہِ کنعانی

شبستانِ جہان روشن ز نورِ ماہ روی او | زتابی شعلہ حسنش کند خورشید رخشانی
کند در یک نگہ واجب نما آئینۂ دل را | بیک چشمک زداید از رخش زنگار امکانی
حق اندر شانِ تشبیہی محمدؐ نام خود خواندہ | محمدؐ غیر حق نبود بحکم ذوقِ عرفانی
چہ وسعت دادہ یارب بظرف آن عظیم الشان | کہ انّی عبدہٗ گوید بجائے قول سبحانی

نیاز اندر دلت گر برزخ گبرئش جا گیرد
نہ بینی تا ابد روئے پریشانی و حیرانی

زہی عز و جلالِ بوتراب فخرِ انسانی | علیؑ مرتضےٰ مشکلکشائی شیرِ یزدانی
ولیِ حق وصیِ مصطفےٰ دریائے فیضانی | امامِ دو جہانی قبلۂ دینی و ایمانی
امیرِ کشورِ فقری شہِ اقلیمِ عرفانی | خداگوئی خدابینی خدادانی خداشانی
انیسِ محفلِ انسی جلیسِ مجلسِ قدسی | سرورِ جانِ خاصانی نشاطِ روحِ پاکانی
مہِ ظلمت کشائی مشعلِ تاریکیِ عالم | سراپا جلوۂ نوری تمامی ماہ تابانی
براہِ حق نمائی ناقہائی کاروانش را | نباشد جز ہدائی او کسے دیگر ہدائی خوانی
پیمبر بر سرِ منبر نشست و خواند مولائش | کہ تا مولائیش را باشد اندر خلق برہانی
عجب نبود بہار بیخزان باغِ محبانرا | کہ میبارد بر وہر لحظہ ابرِ فیضِ احسانی

نیاز اندر قیامت بے سر و سامان نخواہی شد
کہ از حب و تولائے علےؑ داری تو سامانی

بدہ دستِ یقین اے دل بدستِ شاہِ جیلانی | کہ دستِ او بود اندر حقیقت دستِ یزدانی
امیرِ دستگیری غوثِ اعظم قطبِ ربّانی | حبیبِ سیدِ عالم زہی محبوبِ سبحانی
نشانِ شانِ بیچونی بیانِ سرِ مکنونی | بسیرت مثلِ پیغمبر بصورت مرتضیٰ ثانی
سراپا جلوۂ حسنی تمامی مہرِ تابانی | کند یعقوب پیشش گر باشد انجا ماہِ کنعانی
زپای پاکِ او فخر است دوشِ پاکبازانرا | حیاتی تازہ بگرفتہ از و دینِ مسلمانی

شب بخت سیہ را ذرہ مہرش کند صبحی
فروزد لمعہ لطفش رخ شاہ غریبانی

بہ بخشد ذرہ فیاضی ادنی بینوائے را
گدایان درش دیہیم شاہی تخت سلطانی

ملائک طرقوا گویان روند اندر رکاب او
جلوداری کنند او را خوصی النسی جانی

نیاز اندر جناب پاک او از قدسیان باید
کہ آید جبرئیل از بہر کار و بار دربانے

دلا دست طلب بکشا بدرگاہ شہنشاہی
نظام الدین والملۃ علیہ رحمۃ الٰہی

امیر عالم آرائے ظہیر دین و دنیائی
شہنشاہ علی جاہی نبی شانی حق آگاہی

محیط فیض و ارشادی بعلم فقر استادی
سراپا حسن جان بخشی ہمہ جانان دلخواہی

دُر دریائے تجریدی گل بستان تفریدی
بشکل و صوت انسان نمایان ذات الٰہی

شبستان جہان شد ہمچو روز روشنی روشن
کہ طالع گشتہ از آفاق عالم اینچنین ماہی

گرفتہ صوت قالی بہر مش سیرت حالی
زبان شمع شد در مدح او مرغ سحر گاہی

بخاشاک وجودم زد نگار گرم او آتش
برون از آسمان شد شعلہ مستی پرگاہی

زشوق عشق محبوب الٰہی آنچنان گشتم
کہ تصویرم مصورہ کشد بر صوت آہی

چہ غم داری نیاز از رفتن تنہا ازین عالم
کہ سلطان المشائخ یار جان تست ہمراہی

اے جلوہ گہ رویت ہر جیبے و ہر روئے
راہ تو و کوئی تو ہر راہے و ہر کوئے

اے قبلہ ایمانم وے جان دل و جانم
رہ سوئے تو گردانم ہر طرفے و ہر سوئے

با آنکہ مبرائی از وسمہ رنگ و بوئے
رنگ تو و بوئے تو ہر رنگے و ہر بوئے

مے بینم انا الحق زن ہر ذرہ بمہر تو
ما اعظم شانی گو ہر تارے و ہر موئے

اندر دل ہر قطرہ دریاست بموج اندر
خود بحر محیط است این ہر نہرے و ہر جوئے

این جملہ ضمائر را مرجع توئی ا جانان
تعبیر زلست اینک ہر نالے و ہر ادئے

اندر رہِ عشقِ تو رفتست نیاز از خود
از لست گز وہست این ہر ہائی وہر ہوئے

گر بر سرِ بالینم نازان بخرام آئی — جان از سرِ نو یابم تاب و توانائی
با پنجۂ عشقت شد ہمدست گریبانم — از قبضۂ دستم شد دامانِ شکیبائی
این آہِ دل سردم وین رنگِ رخِ زردم — بار از درون ہر دم دارد سرِ رسوائی
اے رشکِ مسیحائیم از بہر مداوائیم — چون بر دلِ شیدائیم یک جلوہ نفرمائی
خاکِ رہِ کوئی تو این طرفہ اثر دارد — ہم صندلِ دردِ سر ہم سرمۂ بینائی

بوئے بہ نیاز آمد از طرۂ مشکینش
از خود برمید آخر این آہوئے صحرائی

سزد آنکہ دم زنم من ز کمالِ کبریائی — کہ سوائے حق نہ بینم بوجود فی قبائی
ہمہ این صفاتِ ذاتم کہ بعالمِ شہود ست — بخدا کہ اوست پیدا بلباسِ ماسوائی
نظرے بصورتم کن بہ نگاہِ دیدۂ دل — کہ نمایدت سراپا ہمہ جلوۂ خدائی
ہمہ تہمت ست بر من کہ تو گوئیم منم من — انہ من منست این من نہ خدا است خودنمائی

ہمہ دلبری نازست کہ بصوتِ نیاز ست
چہ نیاز شانِ خاص ست ز شیونِ دلربائی

بربود ز دوست این دلم اعجازِ نگاہی — زان ہست مرا ہمدم و دمساز نگاہی
ہندو شود چشمِ سیاست بپرستند — گر بر فگنی بر بتِ شیراز نگاہی
اعجازِ نگاہِ تو کند زندۂ جاوید — اے رشکِ مسیحا بمن انداز نگاہی
بر اوج تماشائی رخت کیست ہوا گیر — گو طائرِ قدسی ست بپرواز نگاہی

چون ناز ترا زینت و زیبے ز نیاز ست
زیبد کہ بر او افگنی از ناز نگاہے

از خلق جدا هستی و هم در همه هائی
از جمله مبرائی و در جمله درآئی

بے نام و نشان بودی و گنجینهٔ پنهان
از بهر شناسائی خود صورت مائی

بر وحدت ذاتت غرض کثرت شانت
یکتائی تو خلق ست دگر شان خدائی

هم شاه جهانی به سرت افسر شاهی
هم دلق به بر داری و هم شکل گدائی

هم معتکف مسجدی و سبحه بدستی
هم دوش بزناری و در بتکده هائی

هم بارکش خرقه و هم رند قباپوش
هم زهد سراپائی و هم ترک خطائی

هم صوفی و رقاصی و هم صوت مطرب
هم چوبی و هم تاری و هم صوت و صدائی

هم نالهٔ جانکاهی و هم خندهٔ جان بخش
هم سوزی و هم سازی و هم درد و دوائی

هم بلبل شیدائی و زاری و نزاری
هم صحن چمن دهر گل جلوه نمائی

هم خط و هم خالی و هم چهرهٔ زیبا
هم کاکل مشکینی و هم زلف دوتائی

هم خرمن گلزاری و هم برق تبسم
هم دیدهٔ فتانے و بالائے بلائی

هم شوری و هم فتنه و هم آفت جانی
هم غمزه و هم عشوه و هم ناز و ادائی

هم خنجر مژگانی و هم تیغ دو ابرو
هم تیر نگه در هدف سینهٔ مائی

هم قاضی و هم مفتی و هم حکم شریعت
هم گفته انا الحق به سر دار برآئی

هم غافل و هشیاری و هم بیهش و سرمست
هم واعظ و هم پیر رهٔ مغبچه هائی

هم مرشد گل گشته بشکل شه جیلان
بر روئے نیاز آئی و ارشاد نمائی

ایدل تو چنین در شغب و شور چرائی
وے دیده بگو صورت ناسور چرائی

اے سینهٔ من ریش دل از بهر که داری
وے لخت جگر سوخته چون طور چرائی

وے خندهٔ من صورت گریه بچه گشتی
وے صبح صبیحم شب دیجور چرائی

اے راحت جان شکل غم آمد چونی
وے جان من آزاری و رنجور چرائی

در معنیٔ فی انفسکم غور و نگه کن
معشوق ببر داری و مهجور چرائی

دلدار تو نزدیکتر ست از رگ جانت
افتاده بہ پندار دوئی دور چرائی

خورشید جمال رخ محبوب عیان ست
اے شپرک دیدۂ جان کور چرائی

جانان بجهان ست چو دریای بقطرات
چون قطره بدریائی و در شور چرائی

از زندگی افزای لب ساقی سرمست
مے نوش کن و هان بلب گور چرائی

اے زاهد افسرده بیا و بخدا شو
در حرص بهشت و هوس حور چرائی

یک جو نه بهم قیمت این طاعت مهمل
بر تکیه این زهد تو مغرور چرائی

بر قول نیاز ست اگر علم یقینت
پس دیدۂ دانسته بدستور چرائی

بر چهرۂ تو نقاب تا کے
بر چشمۂ خور سحاب تا کے

بر دیدۂ ما حجاب از ماست
در ما و تو این حجاب تا کے

بر بحر حقیقتم گذر ده
بینم بہ غلط سراب تا کے

یک حرف ز عشق خود سبق ده
خوانم قصص و کتاب تا کے

بیخود ز خودم کن و بخود دار
مانم بخودی خراب تا کے

مستم بکن از نگاه مستت
دارم هوس شراب تا کے

باشم بتعلقات ذرات
وا مانده ز آفتاب تا کے

اے دلبر من جمال بنما
وے جان من این حجاب تا کے

گردان ز دو کون بے نیازم
گردم پے آن خراب تا کے

مثنوی

یار من با کمال رعنائے
خود نما شاہ و خود تماشائے

عشقبازی بخویشتن دارد
غیر تش تاب غیر کے آرد

در ازل دیده بر رخش واکرد — خویشتن را بخویش شیدا کرد
در بطونش نمود عشق مقام — شد مسافر سکونت وآرام
شد چو حب نظاره دامنگیر — گشت مطلق بدام قید اسیر
از تقاضای حب جلوه گری — آمد اندر حصار شیشه پری
خواست آن حسن بینظیر و مثال — منجلی شدن باین امثال
ناگهان کرد امر کن فیکون — نقش بست جهان بوقلمون
شد هزاران هزار شکل غریب — از تجلی نور ذات حبیب
یک جهانے ز جنس جن و ملک — وان دگر از عناصرست فلک
خود بر آمد بشکل این اکوان — حسب در خواست حضرت اعیان
هست عالم تمام مرآتش — کاندرو ظاهرست آیاتش
طرفه تر این که رائی و مرآت — جز یکے نے چگویمت هیهات
لیک اندر جهان کهنه و نو — جست وجوئے نمود بانگ ودو
هیچکس را نیافت این قابل — که ظهورش بود درو کامل
آخر الامر سوئے آدمؑ دید — بهتر و خوب تر ز عالم دید
متصف با صفات تنزیهی — هم درو وصف نعت تشبیهی
زین سبب شد خلیفه اش انسان — دیگرے کس نبود لایق آن
اوست آئینه صاحب الوجهین — گر به بینی تو با حقیقت عین
روی سوے خصائص ربی — وجه طرفِ نقائصِ عبدی
سجده اش با نقائص عبدی — جانب آن خصائص ربی
پس هم او ساجدست و هم مسجود — نیست در دهر غیر او موجود
جز عدم نیست غیر ذات خدا — پس بود عین او همه اشیا

مجملی هست آنچه گفت نیاز
کرد کوتاه قصه های دراز

بایدت گر برین دلیل گواه | کن نظر جانب کلام الله

مثنوی

امر ربی ست روح و ستر خداست | ذکر بی کام و بی زبان او راست
حیف در بند جسم در مانی | نشنوی صوت پاک رحمانی
یار تو هر دم ست با تو کلیم | حیف تو نشنوی کلام قدیم
همه عالم پر ست از آواز | لیک در های گوش خود کن باز
باز کردن همین بس ست ترا | بنده سازی ره شنیدن را
بشنوی یک کلام نامقطوع | از حدوث و فنا بود مرفوع
اول و آخرش چو بیحد شد | زان سبب نام او بآن حد شد
عالم صوت ازو ظهور گرفت | از حضورش بسارا نور گرفت
رونق افزای انجمن او شد | فیض بخشای هر سخن او شد
گر باظهار رو نیاوردی | نام او از درجهان نه بدی
بشنو آن بانگ پر سر و راز گوش | کن فراموش خویش را ذی هوش
غرق شو در میان بحر محیط | ذات بی کم و کیف نور بسیط
نور بی رنگ هست وحدت ذات | وین تعین بود همه ظلمات
دیده های دلت که نابین ست | پیش تو نور سر بسر این ست
ورنه وحدت کجا و کثرت کو | بوی عنبر کجا کجا بدبو
تو که هرگز ندیده آن نور | چه بدانی حقیقت مستور
تا نیفتد شعاع نور خدا | بر دلت کی شود ترا پیدا

کاین ہمہ ظلمت ست و نور دگر		کہ شود این و آن بہم ہمسر
ذاتِ مطلق مثالِ گل باشد		مبدأ فیض جزو و کل باشد
وین دوئی و تعین ست چو خار		میکشد ہر یکے ازو آزار
گل شوی گر نظر بگل آری		دامن جانِ کس نیازی
ور بہ تقلید خار در مانے	ق	خود برنجی جہان برنجانے
تو نہ آنے ہر آنچہ فہمیدی		گل نہ دیدی تو خار را دیدی
توئی نوخاستہ گل از گلشن		خار دانستی و شدی گلخن
اندر آن خار و گل تو فرق بکن		گرچہ ہستند از یکے گلشن

مستزاد

اے دوست ببین در ہمہ سو روی خدارا با عین نگاہے
میدان بیقین این ہمگے ما و شمارا مرآت الٰہے
خود بہر تماشائے رخش آمدہ بیرون از حجلۂ خلوت
گہ دلق بہ بر کردہ و گہ صورت دارا با حشمت و جاہے
گہ سوئے کلیسا شدہ ناقوس بدستش در پردۂ ترسا
گہ کردہ بدست آمدہ تسبیح و عصارا پوشیدہ کلاہے
گہ معتکفِ مسجد و در کنج تفرّد پنہان ز جہان شد
گہ شاہدِ محفل شدہ آن انجمن آرا رشکِ خور و ماہے
از روشنی عارض و از تابش سیماب ور کاکل و خالش
آورد برون این ہمگی صبح و مسا را ہر شام و پگاہے
گمراہ طریقے اگرش غیر بدانے ای طالب مولیٰ
بینی ہمہ او گر ہمہ این ما و شما را آئی سوی راہے

ماند نیاز آئی برون از چہ ہستی   گر عاشقی حقی
زان پس تو خدا باشی و بینی تو خدا را   در ہر پیر کاہے

مستزاد

در کسوتِ نو آمدہ آن دلبر زیبا   ہر شام و پگاہے
گہ مہرِ درخشندہ بروے ہمہ دنیا   گہ صورت ماہے
گہ فرش گہے عرش گہے بحر گہے بر   گہ صورت قطرہ
گہ شکل صدف آمدہ گہ گوہر یکتا   گاہے پر کاہے
گہ دلق ببر کردہ ببازار برآید   در شکل گدایان
گہ تاج بسر آمدہ بر تخت مطلا   در صورت شاہے
گہ پیکرِ لیلیٰ شدہ خود جلوہ گری کرد   بر مسندِ خوبی
گہ ہیکلِ مجنون شدہ گردید بہ صحرا   با حال تباہے
گہ خندہ کنان رنگ گل آمد گلستان   در فصلِ بہاری
گہ نعرہ کنان صورت بلبل شدہ شیدا   با نالہ و آہے
از روشنی چہرۂ زیبائے ہمو نست   این نورِ ہدایت
وین ظلمتِ کفر ست بکفار ہویدا   از زلف سیاہے
گفت ست چو خود لیس کمثلہ شئی   در حضرتِ قرآن
زان پس بچہ سان دانم و بینم ہمہ اشیا   جز ذات الٰہے
در خلق نیاز این سخن سرِ حقیقت   بے پردہ مفرما
این راز نگہدار بکنج دلِ شیدا   با حفظ نگاہے

مستزاد

سرِ خفی از مطلعِ انوار برآمد   نادیدہ عیان شد

از بہر ظہور رش پی اظہار بر آمد　　برخود نگران شد
خود گفت انا الحق بسر دار بر آمد　　سردار جہان شد
خود بود کہ آن بر سر انکار بر آمد　　تعزیر دہان شد
خود بود کہ بر شاخ ثمر دار بر آمد　　در صورت انگور
خود خم شدہ از خم خمّار بر آمد　　مدہوش کنان شد
خود معتکف مسجد و تسبیح بدستش　　بر روی مصلا
ہم خود ز در میکدہ سرشار بر آمد　　بیہوش روان شد
گہ درہم و دینار گہی حور و قصور ست　　گہ طالب اینہا
گہ دست از ین شمسہ پی یار بر آمد　　یابندۂ آن شد
گہ شعلۂ نوری شدہ بر طور بر افتاد　　تا خلق تبرسد
گہ مار شدہ صورت گلزار بر آمد　　بشگفت و بیان شد
گہ مصحف و قرآن گہی بید بران ست　　گہ دانۂ تسبیح
گہ تار شدہ صورت زنار بر آمد　　از کفر نشان شد
گہ نرم دل و صاحب اخلاق حمیدہ　　تمثال محمدؐ
گہ بر صفت ظالم خونخوار بر آمد　　قتال زبان شد
گہ ژالہ و گہ برف گہی ابر مطر ست　　گہ شکل حبابی
در لحظہ بدریا شدہ ہموار بر آمد　　آن بود کہ آن شد
در شکل نیاز آمدہ این شرح بیان کرد　　با غور نگہ کن
خود نیست نیاز آنکہ بگفتار بر آمد　　نادان بگمان شد
خود تاج بسر صورت شاہانہ بر آمد　　دارای جہان شد
خود دلق ببر شکل گدایانہ بر آمد　　دکان بدکان شد

خود گشت بت و خود تراشید بتان را | در صورت آذر
خود گشت خلیل و سوی بت خانہ برآمد | بشکست و روان شد
حقا کہ ہمو لست کہ او پردہ نشین بود | در حجلۂ غیبت
با صورت زیبا زہما نخانہ برآمد | در عین عیان شد
گاہے متجل شدہ بر مسند خوبی | در صورت لیلیٰ
گہ قیس شدہ عاشق دیوانہ برآمد | بیخانہ و مان شد
خود بود کہ او رفت زجیلان سو بغداد | شیخ ہمہ عالم
خود گشت نیاز و چو مریدانہ برآمد | از معتقدان شد

غزل

ندانم کیستم مارا چہ نامے | بحیرت اندرم ہستم کدامے
بحسن روی خود سرشار و مستم | نہ مینا دانم و نے مے نہ جامے
نہ باشم بر زمین نے بر سماوات | مگر در لامکان دارم قیامے
عجب جائیست اندر ملکِ جانم | کہ آنجانے سحر باشد نہ شامے
چو مہرم شد برون از مطلع غیب | ز تابم شد عیان ہر خاص و عامے
بظاہر گرچہ فانی مے نمایم | ولے در باطنم دارم دوامے
ز وحدت سوے کثرت چون برآیم | ہمون دم باز گردم تیز گامے
بہر آنے بشانے دیگر آیم | نہ مے دارم بیک شانی قیامے
گہے بر صورت بلبل بنالم | گہے بشکل گل آیم خندہ فامے
بکعبہ شیخ و در دیرم برہمن | مغم در میکدہ ہم مے و جامے
بہر مشرب کہ بینی نیست جز من | ز من بشنو بہر ملت کلامے
بباطن نازم و در ظاہر نیازم | بہ معنے خواجہ در صورت غلامے

مناجات

الٰهی بحق نبیِّ انام — علیه الصّلوٰة علیه السّلام

بحقِ امام علی مرتضےٰ — وصیّ نبیّ و ولیّ خدا

بحقِ بتولؓ که زہراست او — نساء جہان راویست آبرو

بحقِ امام حسنؓ مجتبےٰ — جگر گوشۂ شاہ مشکل کشا

بحقِ امامِ شہیدان حسینؓ — شہادت ازو یافتہ زیب زین

بحقِ امامِ شہٖ دین وداد — که نامش علی بود زین العباد

بحقِ امامِ که باقر خطاب — شنیدیم اورا ازروی کتاب

بحقِ امامِ که او جعفرست — بصدق وصفا خلق را رہبرست

بحقِ امامِ که موسیٰ ست نام — ازو یافتہ شرع و دین انتظام

بحقِ امامِ علیِ رضا — لقب ضامن و ثامن آمد ورا

بحقِ امامِ محمّد تقیؓ — که دین نبی شد ازو منجلی

بحقِ امامِ نقیِ رہنما — شفیع خلائق بروزِ جزا

بحقِ امامِ علی عسکری — که سوی حقیقت کند رہبری

بحقِ امام که مہدی است آن — جہان منتظر کے شود او عیان

بحقِ ہمه ذرّیات رسولؐ — که ہستند شان جمله اہلِ قبول

بحقِ محبان و اشیاع شان — بحقِ غلامان و اتباع شان

بحقِ بنائے که بیت الحرم — بود نام او کعبة الله ہم

بحقِ ملائک که بر انقیاد — کمر بستہ اند از سرِ اعتقاد

بحقِ صحائف که بر انبیا — که بودند شان خاصگانِ خدا

بحقِ کسانے که با مصطفےٰ — شہادت گرفتند اندر غزا

بحقِ کسانے کہ بامر لقضے
رفاقت نمودند اندر دعا

بحقِ شہیدانِ دشتِ بلا
کہ جان باختند در رضائی خدا

بحقِ شہنشاہِ دین غوثِ پاک
نوازندۂ از سمک تا سماک

بحقِ غلامانِ این بارگاہ
کہ ہر فرد فرد ست عالم پناہ

بحقِ کسانے کہ دیوانہ اند
بشمعِ خیالِ تو پروانہ اند

بحقِ حریفانِ رندانہ وش
کہ از جامِ عشقِ تو اند بادہ کش

بحقِ قلندر وشانِ خاکسار
کہ دارند از سلطنت ننگ و عار

بحقِ مشائخ کہ در راہِ دین
نجوم الہُدیٰ اند و شمس الیقین

بحقِ کسانے کہ در علم و فضل
بترویجِ دین عمر کردند بذل

بحقِ کریمانِ دینِ متین
کہ ہستند دین را نصیر و معین

بحقِ ضعیفانِ پیرانہ سال
کہ دارند در پارسائی کمال

بحقِ جوانانِ اہلِ صلاح
عَلَیہِم تُفَتَّحُ بَابُ الفَلَاح

بحقِ ہمہ مومنانِ جہان
کہ بر دین و ایمان شدہ مرگِ شان

گناہانِ ما را بہ بخش ای کریم
کہ اِنِّی لَئِیْمٌ وَاَنْتَ الْکَرِیْم

بہر مشکلاتے کہ داریم ما
بفضلِ خود آسان بکن ای خدا

رہا بندۂ کشتیِ نوح را
ز آفاتِ طوفانِ عالم رُبا

بگردابِ آفات افتادہ ایم
نباشی اگر نا خدا چون رہیم

صَرَفْنَا اللَّیَالِیَ وَاَیَّامَہَا
مِنَ الْعُمْرِ بِالْمَعْصِیَۃِ وَالْہَوا

نگاہے بما اے خدا بر فگن
لَقَدْ اِنْقَضَی الْعُمْرُ وَطَالَ الْحَزَن

ز تلبیسِ ابلیس ناچارہ ایم
بہ تبعیتِ نفسِ امارہ ایم

نجاتم بدہ اے خدا زین بلا
بکن دور این نفس و شیطانِ ما

مرادات یارانِ این انجمن بہ — بر آور بہ لطفِ خود ای ذوالمنن
بہر احتیاجے کہ دارند پیش — روا کن خدایا باحسان خویش
بر ارباب ایمان کشا باب رزق — کہ مفلس نمانند ایشان ز صدق
شفا دہ مریضانِ اسلام را — بر ایشانِ کشا باب انعام را
بکن از سرِ دینداران ادا — تمامی فرائض بلطف و عطا
نگہدار بر حالِ اہل سفر — کہ در راہ نیابند نقص و ضرر
کسانے کہ محزون و افسردہ اند — بحبِّ علی نیز غم خوردہ اند
ترحم علیہم رؤف العباد — اَجِرْهُمْ مِنَ النَّارِ یَوْمَ التَّنَاد
کسانے کہ کردند خود را خراب — بغمہاے آلِ رسالت مآب
تفضّل علےٰ حالہم یا کریم — باحسانک المستمر القدیم
بدہ مومنان را تو فتح و ظفر — بکن کافران را ذلیل و بتر
خدایا تو ہستی غفور رحیم — نگہدار ما را ز دیو رجیم
ہلا کم ز وسواس خاطر پریش — تسلّی دِل بخش از فضلِ خویش
بجولِ خود از معصیت دور دار — ز عصیان بہ ہر حال مغفور دار
ز جملہ دنائم بری کن مرا — بخوبی و نیکی قوی کن مرا
تو خلّاق مائی و ما بندہ ایم — ز عجز و زبونی سر افگندہ ایم
تو غفار و ستار و آمرزگار ، — من از کردۂ خویشتن شرمسار
بتوفیقِ حسنِ عمل کن مدد — ز مقبولی خویش منمائی رد
تو دانی کہ محو رضائی توام — بدل جان نثار ولاے توام
ترا از تو مے خواہم ای کردگار — بلطفِ خود این آرزویم بر آر
ز دنیا و عقبےٰ ندارم ہوس — حصول تو و اللہ مرا ہست بس

طفیل حبیبِ خودای بے نیاز ٭ بوصل حقیقی رسان از مجاز
چواز کمترین امتِ آن شہم ٭ کمینہ غلامان آن درگہم
مظفر و منصور دینش بدار ٭ دو عالم بزیر نگینش بدار
جہان روشن از نور اسلام با ٭ برین آرزو دور ایام باد
علامات کفر از جہان دور کن ٭ ہمہ کافران را تو مقہور کن
بدینِ نبی رونقے دہ تمام ٭ کہ بر شرع قائم شود خاص و عام
بدہ حاکمان را تو توفیق خیر ٭ کز ایشان بیابد ضرر یار و غیر
تفضل علی جملۃ المومنین ٭ لئلا یکونوا من الضالین
خصوصا بحالِ من زار بین ٭ کہ جز تو نخواہم بدنیا و دین
رہائی مرا دہ ز چنگِ بلا ٭ بلائے کہ برپاست بر باز ما
بدہ قوتِ دل ز دین خودم ٭ قوی ساز کن از الیقینِ خودم
ز نورِ ہدایت چراغم فروز ٭ شب تار ما را بکن ہمچو روز
منم در جہان پر گناہ عیب کوش ٭ ہمہ عیبِ من پوش ای عیب پوش
وضیعت عمرے بطولِ امل ٭ و کنت مصر السوء العمل
کہول و ظلوم و جہول چنان ٭ کہ گویند بینندگان الامان
بسا گمرہان از تو راہ یافتند ٭ برید ند از خود بتو ساختند
چہ باشد مرا ہم کنی رہبری ٭ کہ گردم ز ہر عیب نقصان بری
بدر خرقہ زور و مکر و فریب ٭ کہ بر فقر کے بخشد این مجازیب
لسانے مع القلب فی الاعتراف ٭ بسوء الخصائل و بالاعتساف
بقیدِ تن و بندِ جسم اسیر ٭ منم پائے در گل توئی دستگیر
توئی داورِ داد و فریاد رس ٭ توئی بیکس و زور را زور و بس

توئی شاہد بزم کون و مکان ، توئی نور بخش زمین و زمان ،

منم بندهٔ پر گناه شرمسار — توئی آفریننده آمرزگار

فانک لم تکن لی شفیق رفیق — اکن فی محیط البلا باغریق

منم ماهیٔ قلزم بیکران — که افتاده ام در سراب جهان

به خشکی همه عمر سر کرده ام — در امواج خاکی بسر برده ام

ببر سوی بحر خودم زین سراب — که از پای تا سر شوم غرق آب

در معرفت بر دل من کشای — که ناید نظر جز تو از ماسوای

وهب من لدنک الضمیر المنیر — فانک علی کل شیء قدیر

بگیر از من و مامن و مائیم — که این ست گبری و ترسائیم

خطی بر گناه وجودم بکش — خلاصم بفرما ازین کشمکش

شراب محبت بنوشان مرا — جدا ساز از اهل هوشان مرا

ندانم که من کیستم خلق کو — بجز تو ندارم بکس گفتگو

خبر ده الهی مرازان مقام — که بی صوت میروید آنجا کلام

ز دنیا و دینم همین ست و بس — نه من دانم و نی مرا هیچکس

تجلی ده ای شعلهٔ نور من — بسوزان بیک جلوهٔ طور من

زخود بیخودم ساز ای ذوالجلال — فراموشیم ده ز هر قیل و قال

بده تاب ای نور جان بالعجل — ازان پیشتر که بیاید اجل

سحاب نمودم ادور کن — تنم را ز نورت پر از نور کن

نماند مرا از اسم و رسمی اثر — ندانند کسی از نشانم خبر

تو باشی همیشه بملک وجود — شهنشاه و سلطان تخت شهود

بعجز و نیاز من ای بی نیاز — تلطف بفرما و با من بساز

فطوبی لمن قلبه المستنیر — بنور الاله العلیم الخبیر

تمت